૨૮૪૯

૨૮૪૯

અવસ્તા જમાનાનું એકરારનામું.

લખનાર

એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદી, બી. એ.

મુંબઈ:
ફોર્ટ પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

સને ૧૨૫૬ ઈયઝદેજરદી, સને ૧૮૮૬ ઈસ્વી.

અવસ્તા જમાનાનું એકરારનામું.

લખનાર

એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદી બી. એ.

મુંબઈ:

ફોર્ટ પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

શને ૧૨૫૬ ઇયઝદેજરદી—સને ૧૮૮૬ ઈંગ્રેજી.

આએ ઈનામનો રેસાલો સર જમશેદજી મદ્રેસા માટે તા. ૧ ઓગસ્ટ ૧૮૮૪ ને દીને લખી મોકલીઓ હતો. એ છપાવી પ્રગટ કરવાને આસરો આપવા માટે સર જમશેદજી ત્રાંન્સલેશન ફંડનાં તરસતી સાહેબોનો મોટો ઉપકાર માનું છુ.

અવસ્તા જમાનાનું એકરારનામું.

ઇજશનેનો "નાઈસીમાં દએવો" નામનો ૧૨ મો હા અવસ્તા ભાષામાં લખેલો દીનનો એક કલમો છે. આપણામાં હાલ એક બચ્ચાંને જરથોશતી દીનમાં લેવા માટે સુદરેહ કુસતી પેહેડાવે છે ત્યારે જે "રજિશતયાઓ ચિસતયાઓ" નામનો દીનનો કલમો ભણાવામાં આવે છે તે દીન ઇજદની ખરતુમનનાંથી લીધેલો અવ- વસ્તાના ભાગ અને ફારસી ઇબારત મલી બનેલો છે. તે દેખ- ઇતી રીતે છેક પછવાડેના જમાનામાં જોડેલો છે. તેમાં ભણનાર બાલક યા શખસ ફક્ત જાહેર કરે છે તે એ છે કે "ભલી માજદ- યસ્ની દીનની ખુશનુદી થાઓ. દાદર હોરમજદે આએ દુનીઆના લોકો માટે જે ભલી દીન મોકલી છે તે એ છે કે જે જરથોશત પેગમબર લાવ્યો હતો." એ કલમામા જરથોશતી દીનને ભણ- નાર એક ભલી દીન તરીકે કબુલ રાખે છે. પણ તે દીન કબુલ રાખીને તે દીનનાં ફરમાનો પ્રમાણે શું શું કરવાને તે બંધાવલો છે તે તે જણાવતો નથી. પણ "નાઇસીમી દએવો" નામનો ઇજ- શનેનાં ૧૨ માંહા વાલો દીનનો કલમો તે, જેમ એક હાથ ઉપર જરથોશતી દીનને દુનીઆમાં જાહેર થએલી, હાલ હૈયાત હોતી અને હવે પછી થનારી બીજી બધી દીનોમાં શ્રેષ્ટ અને સરસ તરીકે કબુલ રાખે છે તેમ બીજા હાથ ઉપર તે શ્રેષ્ટ અને સરસ દીનના ધર્મ શાસ્ત્રનો, તેની વીચારનશીલ ફીલસુફી (speculative philosophy) નો અને તેની નીતીની ફીલસુફી પ્રમાણે શું શું કરવું અને શું શું નહી કરવું તેનો એક ટુક એનતેખાબ જાહેર કરે છે. ટુંકમાં એ હા એક શખસે જરથોશ્તી તરીકે પોતાને જાહેર કરવાનું અને જરથોશાતી દીનનાં ફરમાનો બજા લાવવાનું ખુદ અવસ્તા ભાષામાં એક એકરારનામું છે. એક માજદયસ્ની તરીકે,

એક જરથોશ્તી માજદયસ્નીની તરીકે, તેણે પોતાનાં ખોદા તરફ, પોતાના મનુષ જાતભાઈ તરફ, અને ખુદ પોતા તરફ (એટલે ખુદ પોતાના આત્મા માટે) શું ફરજો બજા લાવવાની છે તેનું એ એક ટુંકું કબુલાતનામું છે.

એ એકરારનામું જોડાવાનો વખત—એ એકરારનામું જરથોસ્ત પેગમબરે પોતાની દીન જાહેર કીધી ત્યાર પછી થોડા વખતમાં લખાએલું હોય એવું દીસે છે. જરથોશ્તે પોતાની નવી દીન એક મોહતી મીજલસ અગાઉ ભાષાણા રૂપે સહમજાવીને આશકારા કીધી અને તે પછી તેનાં શાગેરદોએ નજદીક તેમજ દુર જાહેર કીધી. તેની ખુબી આશકારા થયાથી, ખુદ જરથોશ્તનાં પોતાનાં વખતમાં જેટલા એ દીનમાં દાખલ થયા હોય તેટલા બલકે તેથી વધારે તેની પછી એ દીનમાં દાખેલ થવા લાગા હોય. તે વખતે તે નવા દાખેલ થનારાઓ માટે, એક ટુંકું પણ અસરકારક, એક નાનું પણ જરથોશ્તી તરીકેની સઘલી ફરજો દેખાડનારૂં એકરારનામું જોડવાની ફરજ પડી હોય, જે એકરારનામું તે આપણો આજની બાબદવાલો હા હોય. એ ઉપરથી માલમ પડે છે કે એ હા જરથોશ્ત પછી તુરત થોડા વખતમાં જોડાયો હોય. બીજા પાછલા અવસ્તાની આગમચ એ જોડાયો હોય તેની ઘણી સાબેતી માલમ પડે છે.

૧) લું તો એની ભાષા બીજાં અવસ્તાનાં લખાણ સાથ સરખાવતાં જુની દેખાય છે. ગાથા ભાષામાં જેમ શબ્દની છેડેનાં પ્રત્યયો લાંબાં આવે છે તેમ એના શબ્દોની છેડેના સ્વરો દીર્ઘ થએલા દેખાય છે. જેમકે ·ـو૰ ચ=અને) ને બદલે ·ـو૰ 'ચા' મલે છે.

૨) જાું એ એકરારનામાંમાં આપેલાં જરથોશ્તનાં શાગેરદોના નામ ઉપરથી માલમ પડે છે કે એ એકરારનામું પુરાનું હોવું જોઈયે. એ એકરારનામાં વાલા હાનાં ૬ થા ફકરામાં એકરાર કરનાર શખસ ભણે છે કે "જે રીતવાલો કએ ગુશતાસ્પ હતો

જે રીતવાલા ફરશોસ્તર અને જામાસ્પ હતા........તેજ રીત અને તરીકાવાલો હું છું." હવે એ ત્રણે શખસો જરથોશ્તનાં શાગેરદો હતા એવું આપણુ જાણીએ છીએ. ઇજશને (હા.૪૬૬.૧૪). ઉપરથી અને આંબાં (ફ. ૧૦૪) અને ફરવરદીન (ફ. ૯૯) યસ્તો ઉપરથી સીધી રીતે માલમ પડે છે કે કએ ગુશતાસ્પ જરથોશ્તનો પોતાનો શાગેરદ હતો. ગોશ યસ્ત (ફ. ૨૬) અને અરશીસંગ યસ્ત (ફ. ૪૬) ઉપરથી માલમ પડે છે કે હુતોશ નામની એક ભલી સ્ત્રી પણ જરથોશ્તની શાગેર્દ હતી. હવે રામ યશ્ત ઉપરથી માલમ પડે છે કે હુતોશ નામની સ્ત્રી કએ ગુશતાસ્પની બાયડી હતી. એ ઉપરથી આડકતરી રીતે પણ માલમ પડે છે કે જ્યારે કએ ગુશતાસ્પની સ્ત્રી જરથોશ્તની શાગેર્દ હતી ત્યારે એ ગુશતાસ્પ પોતે પણ જરથોસ્તનો પોતાનો શાગેર્દ હોવો જોઇએ.

હવે ફરશોશતર અને જામાસ્પ પણ જરથોસ્તના શાગેર્દ હતા એમ ઇજશનેના ૪૬ માં હા (ફ. ૧૬, ૧૭) ઉપરથી માલમ પડે છે. ઇજશનેમાં ૫૧ મા હા (ફ. ૧૭) માં કએ ગુશતાસ્પના નામની સાથેજ એઓનાં નામ આવે છે, તે ઉપરથી માલમ પડે છે કે એ એઓ જરથોસ્તનાં તેનાં વખતનાંજ શાગેર્દો હતા. ઇજશનેનાં "પેરેસત ફ્રશઓસ્તા" નામનાં ૭૧ મા હામા ફરશોસ્તરની ખુદ જરથોશ્ત સાથની પુરસશ યા સુખનુ વર્ણન આપેલું છે. એ ઉપરથી પણ માલમ પડે છે કે એઓ ખુદ તેના વખતનાં શાગેર્દો હતા.

હવે જ્યારે એ હામાં એકરાર કરનાર શખસ ખુદ જરથોશ્તનાં પોતાનાં વખતનાંજ એ શાગેર્દોનાં નામ દેઇ તેઓનાં તરીકા પ્રમાણે ચાલવાને કહે છે અને કોઇ પછીનાં વખતનાં શાગેર્દો જેઓનાં ફરવરદીન યશ્તનાં ૨૬ અને ૨૭ મા કર્દામાં નામો જલવાઇ રહયાં છે તેઓનાં નામો દેતો નથી, ત્યારે એ ઉપરથી માલમ પડે છે કે એ એકરારનામું જરથોશ્ત પછી તુરત જોડાએલું હોવું જોઇએ.

૬) જ્યું એ એકરારનામામાં સમાવેલા વીચારની સાધારણ વલણ (spirit) તપાસીએ છીએ ત્યારે તે ઉપરથી પણ માલમ પડે છે કે એ જરથોશ્ત પછી તુરતનાં વખતમાં લખાયેલું હોવું જોઇએ. કારણ કે એમાં આપણે તે બે બાબદ ઉપર ભાર મુકેલો જોઇએ છીએ જે કે ઉપર આપણ જાણીએ છીએ કે ખુદ જરથોસ્તની પોતાની ગાથા વાણીમાં ભાર મેલેલો છે; અને તે એ કે એક તો ભતકતી જીંદગી મેલી દેઈ ઘેરબારવાલી સાંત જીંદગી ગુજારવી અને બીજું તો દેવોની સંગત તરક કરવી.

એ એકરારનામાનાં ભાગો—એ કબુલાતનામાંનાં ૬) ભાગ થઇ શકે છે. ૧) લા ભાગમાં ભણનાર શખસ, દએવ—યગ્નની રાહ છોડી દેઇ જરથોશ્તી માજદયસ્નની થવાનો અને અહુરમજદને સઘલી ચીજોને પેદા કરનાર તરીકે માનવાનો એકરાર કરે છે.

શરૂઆતમાંજ દેવોનો નાશ કરવાનો પોતાનો વીચાર જાહેર કરી તે એકરાર કરે છે કે "માજદયસ્ની, જરથોશ્તી, દેવથી જુદો, અહુરમજદી મહજબવાલો, અમશાસ્પંદની વખાંન કરનાર, અને અમશાસ્પંદોની આરાધના કરનાર તરીકે હું કબુલ થાઉં છું. ભલા અને ભલી દાનાઇવાલા, અશો, નુંરમંદ અને ચલકાતમંદ અહુરમજદને માટે (એટલે તેની પેદા કરેલી) સઘલી ચીજો છે એમ હું જાણું છું, કારણ કે જે કાંઇ સોથી સરસ ચીજો છે તે તેની છે. જેનાં (હોરમજદનાં) ગોસપંદ છે, જેનો અનાજ છે, જેના સેતારાઓ છે, અને જેના સેતારાઓ સાથે રોશની મલેલી છે:(ક. ૧)."

બીજા ભાગમાં ભણનાર માજદયસ્નીઓનાં રેહેથાંનોને નુકસાંન નહીં કરવાને બલકે બીજાઓથી થતાં નુકસાનથી તેઓને બચાવવાને કબુલ થાય છે પોતા માટે ડાહાપણ ઇચ્છી તે કહે છે કે "ચોરો અને રાહજનથી હું ગોસપંદોનો બચાવ કરૂં અને માજદયસ્ની મોહલ્લાઓને નુકસાન અને બીઆબાંનીથી બંચાવું."

"મારા લાગતા વલગતાઓને મરજી પ્રમાણે ફરવા હરવાનું અને મરજી પ્રમાણે રહેવું હું આપીશ કે તેથી તેઓ આએ જમીન ઉપર ગોસપંદો સાથે (સુખેથી) રહે" એટલું કહી પોતે એવું કાંમ હવે નહી કરવાને નીચલા શબ્દોમાં કબુલ થાય છે. "ઉંચ્ચા હાથ કરી કીધેલી નેમાજથી સરચાઇને હું એ પ્રમાણે વખાંણું છુ (એટલે સારચું કહું છું કે માજદયસ્નીઓનાં મોહલા તરફ નુકસાન અને બીઆબાની માટે હું ઉભો નહીં રેહીશ, મારા બદન અને જીવના પ્યારમાં પણ નહીં (એટલે મારો જાન જાય તોપણ નહીં). (ફ. ૨ ને ૩)

ત્રીજા ભાગમાં ભણનાર શખસ દેવો તરફ પોતાનો ધીક્કાર બતલાવી તેઓથી દુર રહેવાને કબુલ થાય છે. તે કહે છે કે "પાપી, બુરા, જુઠા, બુરૂ જાણનારા દેવોની સરદારીને હું ધીક્કારૂં છું, (કે જે દેવો) હૈયાતી ભોગવનારાઓમાં ઘણાજ જુઠા, ઘણાંજ અપવીત્ર અને ઘણાજ બુરા છે. દેવોની, દેવને લગતાઓની, જાદુગરોની, જાદુગરોને લગતાઓની, અને હૈયાતી ભોગવનારાઓમાનાં કોઇબી બુરાની સરદારીને હુ મારા વીચાર, વચન, અને કાંમથી ધીક્કારૂં છું. જેમ નુકસાન કરનાર દરવંદની સર દારીને ધીક્કારૂં તેમ એઓની સરદારીને ખચ્ચીત ધીક્કારૂં છું." (ફ. ૪, ૫, ને ૬). એ પ્રમાણે દેવો તરફ પોતાનો ધીક્કાર જાહેર કરી ભણનાર શખ્સ ખુદ જરથોશ્ત પેગમબરનું નામ લેઈ પોતાનો ધીક્કાર જાહેર કરે છે કે જેમ જરથોશ્તે કર્યું છે તેમ હું કરૂં છું. તેના શબ્દો નીચે પ્રમાણે છે. "જેમ તમામ સવાલ જવાબોમાં - અને તમામ મુલાકાતો—જેમાં હોરમજદ અને જરથોશ્તે વાતચીત કરી તે—માં જરથોશ્તે દેવોની સરદારી ધીક્કારી તેમજ હું કે જે માજદયસ્ની જરથોસ્તી છું તે દેવોની સરદારીને ધીક્કારૂં છું"

ચોથા ભાગમાં ભણનાર આએ દુનીઆમાં પોતે કેવી રીતે હવે પછી વરતશે તે જાહેર કરે છે. તે કહે છે કે "જેવી રીતના પાણીઓ છે, જેવી રીતના ઝાડપાનો છે, જેવી રીતના સારી પેદા-

યશવાલાં ગોસપંદો છે, જેવી રીતનો અહુરમજદ છે, જેણે જમીન અને અશો મરદને પેદા કર્યાં, જેવા તરીકાનો જરથોશ્ત હતો, જેવા તરીકાનો કએ ગુશ્તાસ્પ હતો, જેવા તરીકાના ફ્રશઓસતર અને જામાસ્પ હતા અને જે તરીકાનો સાચ્ચુ કાંમ કરનારા અશો લોકોમાંનો કોઈબી રોશની આપનાર (પેગમબર) હતો તે (રીત) તરીકાનો તે એતેકાદનો હું છું" (ફ. ૭).

પાંચમાં ભાગમાં ભણનાર પોતાને પાછો માજદયસ્નની જરથોશતી તરીકે જાહેર કરી જરથોશતી ધર્મની નીતીની ફીલસુફી પ્રમાણે પોતાની નીતીનો પાયો "હુમત હુખ્ત અને હવરશત" ઉપર રચવાનો નીચલા શબ્દોમાં એકરાર કરે છે કે "હું માજદયસ્ની છું. માજદયસ્ની જરથોશતી તરીકે (દીનની) વખાન કરનાર અને (તે પર) ઇમાંન લાવનાર (થવાને) હું કબુલ થાઉં છું. નેક વીચારેલા વીચારને નેક ઓચરેલા વચનને અને નેક કરેલાં કાંમોને હું વખાંણું છું." (ફ. ૮). એ ભાગ એની પછીના ભાગ સાથ આપણ જરથોશતીઓ દરરોજ કુસ્તીની નીરંગની શેવટે "જસમે અવંઘાહે મજદ"થી શરૂ કરી ભણીએ છીએ.

છથા અને સેવટનાં ભાગમાં ભણનાર શખ્સ જે દીનને તે કબુલ રાખે છે અને જેને માટે તે આએ એકરારનામું ભણે છે તે દીનને નીચલા શબ્દોમાં વખાણે છે. "ભલી માજદયસ્ની દીનને હું વખાંણું છું જે તકરારને તોડનારી, હથીઆર છોડાવનારી, પોતાવતપાણું આપનારી અને અશો છે, જે હાલની અને હવે પછી થનારી દીનોમાં ઘણી મોટી, ઘણી સરસ, અને ઘણી શ્રેષ્ઠ છે અને જે અહુરમજદી જરથોશતી છે. સઘલી નેઆમતો અહુરમજદની તરફથી (આપણને પોંહોંચે છે એમ) હું કબુલ કરૂં છું. માજદયસ્ની દીનની આએ વખાન થાઓ." (ફ. ૯)

એ એકકરારનામાની મતલબ—એ છએ ભાગોને સામટા લેઇએ તો એ એકરારનામાનો સાર નીચે પ્રમાણેછે. "હું દેવોના

તરીકાથી ઉલટો અને અહુરમજદના તરીકા પ્રમાણે ચાલનાર માજદયસ્ની જરથોસ્તી છું. હું અમશાસ્પંદોની સ્તુતી કરનાર છું. સઘલી પેદાયશોનાં પેદા કરનાર તરીકે અહુરમજદને માનું છું. ભલાં ડાહાપણને પસંદ કરૂં છું, તે મને મલો. ગાએ ગોસપંદાને ચોરો અને લુટારાઓથી બચાવીશ અને માજદયસ્નીઓના મોહલાઓને નુકશાન થતું અટકાવીશ. સઘલા માજદયસ્નીઓ પોતાની મરજી પ્રમાણે સલાંમતીથી રહે તેમ કરીશ. અને મારો જાન જાય તોપણ હું માજદયસ્નીઓને નુકસાન નહી કરીશ. બુરા દેવોની સરદારીને હું ધિક્કારૂં છું, તેઓની સંગત હું કદી કરીશ નહી. પાણી, ઝાડ પાંન, ગોસપંદની, રીત પ્રમાણેનો અને અહુરમજદ, જરથોશ્ત, ક્રેશઓસ્તર અને જામાસ્પના તરીકાવાલો થઇશ. સારા વિચાર, સારા વચન અને સારાં કામ હમેશાં અખત્યાર કરીશ. સુલેહ સંપજ જાળવનારી, પોતાવતપણું આપનારી, ભલી અહુરમજદી જરથોશ્તી માજદયસ્ની દીન જે હાલની અને હવે પછીની દીનોમાં ઘણી શ્રેષ્ટ છે તેને હું વખાણીશ."

એટલા શબ્દોમાં "નાઇસીમી દએવો" નામનાં દીનનાં એ કલમાનું, એ માજદયસ્ની એકરારનામાનું, એ જરથોશ્તી કબુલાતનામાંનું તાતપર્ય નીકલે છે.

હવે એ જરથોશ્તી દીનમાં દાખેલ થનાર અથવા દાખેલ થયલો એક શખસ એ અવસ્તા ભણીને એ છ ભાગો પ્રમાણે શું એકરાર કરે છે તે આપણે એક પછી એક વીગતવારી તપાસીએ. એ તપાસમાં બીજો અને ત્રીજો ભાગ (ફ.૨ થી ૬) જેમાં એક જરથોશ્તી માજદયસ્ની મોહલ્લાઓને બચાવાને અને દેવથી દુર રહેવાને કબુલ થાય છે, તે પેહેલાં હાથ ધરીશું. નહીં કે તે બીજા ભાગો કરતાં કોઈ રીતે વધારે અગતનાં એકરારો છે એટલા માટે, કારણ કે વધારે અગતનો ભાગ તો તે છે કે જેમાં એક જરથોસ્તી પોતાની નીતીની જીદંગીનો પાયો "હુમત, હુખ્ત અને હવર્શત"પર રચે છે. પણ એ ભાગો આપણ પેહેલા હાથ ધરીશું તે એટલા માટે કે

તેઓ તે જમાનો કે જ્યારે એ હા લખાયો હતો તે જમાનાનાં લોકોનાં વીચારની વલણ દખાડે છે, તેઓની જીંદગીની હાલતનું ચીત્ર આપે છે, તેઓના ધંધા રોજગારની રીતોની સહમજન આપે છે અને તેઓનાં ધર્મ અને એકીનનો વીચાર આપેછે. ટુકમાં કેહીએ તો માણુસ જાતના વધારા અને સુધારાની આખી તવારીખમાં તે કીઓ સર્ફ હતો કે જ્યારે આપણો બરહક પેગમ્બર પેદા થયો અને આપણી ભલી માજદયસ્નીની દીન જાએજ થઇ તે એ બે ભાગોની તપાસ અને તેમાં પણ મુખ્ય કરીને બીજા ભાગની તપાસ આપણુને દખાડે છે. બીજા ભાગની તપાસ આપણુને તે જમાનાનાં માણુસનું એક સંસારી ચીત્ર તપાસવા કાંમ લાગે છે, અને ત્રીજા ભાગની તપાસ તેઓનાં ધર્મ અને એકીન વિષેની તપાસ ઉપર આપણુને લેઇજાય છે.

પેહેલાં આપણ બીજા ભાગની તપાસ હાથ ધરીશું. એ ભાગ (ફ. ૨ ને ૩)માં એક જરથોસ્તી એકરાર કરે છે કે હું ગોસપંદાને લુતારા અને રાહજનથી બચાવીશ, માજદયસ્ની મોહલાઓને નુકસાન થવા ન દેઇશ, અને મારો જાન જાએ તો પણ હું પોતે એવું કાંમ કદી નહીં કરીશ.” ટુકમાં કેહીએ તો ભણુનાર દરેક માણુસની મીલકત જીંદગી અને છુતાપણું જાલવી રાખવા કબુલ થાય છે. એ ફકરો જેને અવસ્તાનાં બીજા ભાગોથી મજબુત ટેકો મલે છે, તે એવું દખાડે છે કે આપણા પેગમબર જરથોસ્તનું જનમવું તે વખતે થયું હતું કે જે વખત આર્ય પ્રજાની તવારીખમાં એક અગતનો વખત હતો.

પેહેલાં આપણ જરથોસ્તની આગમચની માણુસ જાતની તવારીખ ઉપર નજર ફેરવી જઇએ કે જેથી આપણુને આપણા પેગમબરનાં જનમનો એ વખત માણુસ જાતની તવારીખમાં અગતનો વખત કેમ હતો તે માલમ પડશે.

જરથોશ્તની આગમચની એરીઅન પ્રજાની હાલત.—અસલી માણુસ જાત ઘણાં પુરાતન વખતમાં, પોતાની જીંદગીનો નીભાવ જંગલે જંગલ ભટકી ઝાડપાનનાં ફુલ ફલો ઉપર કરતાં હતાં. જંગલમાં ભટકતાં જાનવરોનો શેકાર કરી તેઓનો ભક્ષ કરતાં હતાં.

ભરવાડી જમાનો.—આસ્તે આસ્તે પછી તેઓ એ હાલત મેલી દઇ ભરવાડી હાલત ઉપર આવ્યાં કે જે વખતનો તેઓનો જમનો ભરવાડી જમાનો (pastoral age) તરીકે જણાયલો છે. એ હાલતમાં તેઓ પાલી શકાએ એવાં પ્રાણીઓને પાળી તેઓનાં દુધે દહી અને બીજી પેદાયશો ઉપર પોતાનો ગુજારો કરવાં લાગાં. તદન જંગલે જંગલ ભટકતી જીંદગી ઉપરથી અને જંગલી જાનવરોનો ભક્ષ કરવાની હાલત ઉપરથી તેઓ જરા સારી સ્થીતીમાં આવવા લાગાં એમ ઘણુંક જમાના સુધી ચાલ્યું. આપણી અસલી ઇરાંનની તવારીખમાં કીઓ વખત એવી હાલતમાં હતો તે ઉપર વીચાર કરત્તાં કયોમર્સ અને શાહ જમશેદની વચ્ચેનો વખત એવી ભરવાડી હાલતનો વખત દીસે છે. એ પાદશાહોનાં ચીત્રોમાં એઓને ચામડાંનો પોષાક પેહેડલા જણાવે છે તેજ તેઓનાં એ જમાનાની ગવાહી છે. ફીરદોશી પણ એઓને ચામડાનો પોષાક પેહેડતા જણાવે છે.

જેમ હાલનાં જમાનામાં તેમજ આગલા જમાનાંમાં જયારે એક મોટી પ્રજા અથવા એક મોટો ટોલો પોતાની હાલત ફેરવે છે ત્યારે તે પ્રજા અથવા ટોલો તે હાલત એકદમ ફેરવતાં નથી, પણ આસ્તે આસ્તે ફેરવે છે. તેઓમાં બે વર્ગો હમેશાં થતાંજ જાય છે. હાલની ભાષામાં બોલીએ તો જુના વીચારનાં અને સુધારાવાલા એવી બે ટોલકીઓ જેમ હાલની ૧૯ મી સદીમાં છે તેમ તમારાં ૫૦૦૦ હજાર વર્ષનાં જુના વડવાઓમાં હતી. જુના અને નવા વીચાર વચ્ચે જગડો જેમ હાલ ચાલુ છે તેમ હજારો વર્ષપર હતો, ફરક એટલોજ કે આપણામાં તે ઝગડો હાલ મગજથી અને તેના

હથીઆરો જીભ અને કલમથી ચાલે છે ત્યારે તે અસલનાં જમાનાના લોકોમાં, મગજને બદલે હાથો અને લાકડાંની કલમને બદલે લાકડાંનાં સોતા અને તીરકાંમઠાંથી ચાલતો હતો. એમાં અજાયબ થવા જેવું કાંઈ નથી જ્યારે આપણે જોઈએ છીએ ત્યારે કે આપણા સુધરેલા કેહેવાતા જમાનામાં પણ ફકત ત્રણસો વરસો આગમચ યુરોપ જેવા સુધરેલા ખંડમાં ખીસ્તી ધર્મ સંબંધી સુધારા (Reformation)નો ઝગડો મોટાં રાજ્યોવચ્ચે લડાઈથી ચાલતો હતો.

હવે આપણી ઈરાંનની તવારીખ પ્રમાણે કયોમર્સ સીઆમક અને હોશંગને જે દેવો સાથે લડાઈ કરવી પડી હતી તે દેવો કોઈ નહીં પણ તે પેહેલા જમાનાંનાં તે જંગલી–શેકારી–ભતકતી જીંદગીવાલા માણસો હતા. જંગલી–શેકારી–ભતકતી જીંદગી મેલી દેઈ જેવો ભરવાડી હાલતમાં આવતા ગયા તેઓની, તે સુધારા વારાઓની, એ હાલત તે જુના વીચારવાલા પેલા જંગલી–શેકારી ભતકતા તોલાને ગમી નહીં. એઓની જીંદગીની હાલતમાં ફેરફાર થયાથી તેઓનાં વીચાર લાગણી અને ગુણોમાં પણ કુદરતી રીતે ફેરફાર થવા લાગો. બીજી જીંદગીવાલા લોકો તદન ભતકતી જીંદગી મેલી અરધી ભતકતી જીંદગીની હાલતમાં આવ્યા. તેઓ ગાય–ઢોરને પાલવા લાગા, તેઓની માવજત કરવા લાગા, તેઓને ચરાવા લેઈ જવા લાગા, અને જંગલી જાનવરોથી તેઓની સંભાલ રાખવા લાગા. એમ કરતાં દયા, માયા, અરસપરસની મદદ એવા સારા ગુણો તેઓમાં પેલા પેહેલી જંગલી હાલતવાલા માણસો કરતાં વધારે દાખલ થયા. એ પ્રમાણે હાલત બદલાયાથી તેઓનાં ગુણો બદલાયા. એક હાથપર પેલી જંગલી હાલતવાલા લોકો (દેવો) એ ગુણો થોડા ધરાવતા હતા, બીજા હાથ ઉપર કયોમર્સ, શીઆમક, હોશંગ જેવા પાદશાહો અને તેઓના તાએફાના લોકો, પોતાની નવી જીંદગીની હાલતને લીધે વધારે સારા અને નરમ ગુણો ધરાવા લાગા. ટુકમાં તેઓ આસ્તે આસ્તે તન અને મનની હાલતમાં સુધરતા ગયા. ત્યારે તેઓ

વચ્ચે કુદરતી રીતે અનબનાવ ચાલવા લાગો. એ અનબનાવનું પરીણામ હમેશાં લડાઈઓમાં આવવા લાગું જે લડાઈઓ તે ફીરદોશી અને બીજા તવારીખનવીશોએ જાહેર કરેલી તેમજ અવસ્તામાં ઈસારાઓ કરેલી એ પાદશાહોની દેવો સાથની લડાઈઓ છે.

હવે જેવો એ ઝગડો પેહેલા અને બીજી હાલતવાલા માણુસો વચ્ચે ચાલ્યો હતો તેવો બીજી અને ત્રીજી હાલતવાલા માણુસો વચ્ચે ચાલવા લાગો. એ બીજી ભરવાડી હાલત જોકે આગલી જગંલી શેકારી ભતકતી હાલત કરતાં સારી હતી તોપણ તે હજુર અરધી ભતકતી જીંદગી હતી. માણુસોના તોલે તોલાં પોતાનાં ગાય ઢોરનાં ગોવાલાંને ચરાવા એક જગાએથી બીજી જગાએ ભતકતાં હતાં. તેઓ પોતાના અસલી જંગલી ભતકતી હાલતમાંથી સારી ભરવાડી હાલતમાં આવ્યાં હતાં ખરાં પણ તેઓએ હજુર પોતાનો અરધો ભતકતો ખવાસ પોતાના ધંધાને લીધે જાલવી રાખ્યો હતો.

ખેડુતી જમાનો—લાંબો વખત સુધી એ પ્રમાણે ચાલ્યું. માણુસ પોતાની હાલતથી કદી સંતોષ પામતો નથી. પેહેલા તો તદન જંગલી શેકારી ભતકતી હાલતમાંથી, અરધી ભતકતી ભરવાડી હાલતમાં આવવાનું ઠીક લાગું. તે હાલત લાંબો વખત ભોગવયાથી કેટલાકો તે હાલતથી ધરાવા ન લાગા. એ તો માણુસ જાતનો ખવાશજ છે. વખત જતે એમ વીચારોમાં ફેરફાર ચાલુજ રહે છે. વીદવાન લોર્ડ બેકન કહે છે તેમ "વખત પોતેજ મોટો ફેરફાર કરનારો છે." કેટલાકો ને હવે અરધી ભતકતી ભરવાડી જીંદગી પસંદ નહીં આવવા લાગી. જે ગાય ઢોરોને લેઇ તેઓ એક ગમથી બીજી ગમ ભતકતા હતા તેઓને લેઈને એક ઠેકાંને થરીથાંમ રેહેવાનો તેઓને વીચાર સુજવા લાગો. જે ગાય ઢોરોનાં દુધ દહી ઉપરજ તેઓ ગુજારો કરતા હતા તેઓમાંનાં કેટલાકને બીજા ઉપયોગોમાં લાવવાનો તેઓને વીચાર થવા લાગો એટલે હવે ભરવાડી જમાનો મુકી ખેડુતી જમાનાં (agricultural age

ની શરૂઆત થવા લાગી. માણસોએ એક જગાએ રહી, હવે પોતાનાં ઢોરોને ખેતીનાં ઉપયોગમાં લાવવાનો વીચાર કીધો.

આપણી ઈરાંનની તવારીખના સફાઓ ઉપર નજર કરતાં શાહ જમશેદના રાજ તરફ આપણે એ જમાનાંની શરૂઆત તરીકે આંગલી બતાવીશું. અને તે તવારીખની તેમજ અવસ્તાની શાહાદતથી બતાવીશું. નામાંકીત ફીરદોશીનાં જગ પ્રસીદ્ધ શાહનામાં ઉપરથી તેમજ આપણા અવસ્તા (વં. ૨)નાં ઇસારાઓ ઉપરથી ચોકસ દીસે છે કે બાંધકામનો અને ખેતીનો હુનર એ પાદશાહનાં રાજમાં દાખેલ થયો હતો. એ ખોલ્લું દેખાડે છે કે ભરવાડી જમાનાપરથી ખેડુતી જમનાંની ખરી શરૂઆત એ પાદશાહના વખતમાં ચોકસ રીતે થઇ હોશે. આપણે આગલ કહ્યું તેમ યાદ રાખવું જોઈએ કે કોઈબી ફેરફાર—પછી તે ધર્મ સંબંધી હોય, કે રાજદ્વારી હોય, રાજદ્વારી હોય, કે સંસારી હોય તે—એકદમ અમલમાં આવી જતો નથી. તેની શરૂઆત થતાં થતાં આસ્તે આસ્તે તે પછી ચોકસ રૂપ લે છે. એજ પ્રમાણે એ ખેડુતી જીંદગીનું પજરણ આસ્તે આસ્તે પડીને જમશેદના જમાનામાં તેની ચોકશ સરૂઆત થઇ હોય. આપણે જાણીએ છીએ કે ફીરદોશીની તવારીખ પ્રમાણે તેમજ અવસ્તા પ્રમાણે એ પાદશાહનું રાજ ઘણુંજ મશહુર છે. એનું કારણ આપણે ઉપર જોયું તેમ એ દીસે છે કે એ રાજથી માણસની હાલતની તવારીખમાં જાણે એક નવો સફો ઉંગડયો.

વંદીદાદની બીજી પરગરદ પ્રમાણે એ પાદશાહે એક "વર" બાંધ્યો અને પછી તે "વર" એને ત્રણ ત્રણ મરતબે વધાર્યો. એ ઉપરથી સહમજ પડે છે કે ભટકતી જીંદગી મેલી દેઇ, એકજ જગા ઉપર રેહીને સાંત જીંદગી ગુજારવા માટે એણે એક સ્વસ્થાંન બાંધ્યું અને એ નવી રીતે જીંદગી ગુજારવાની શરૂઆત કીધી. આસ્તે આસ્તે લોકોને તે પસંદ પડતી ગઇ. ભતકતી જીંદગી મેલી દેઇ સાંત જીંદગી એક જગાએ ગુજારવાનું ઘણાઓ-

ને પસંદ પડયું. તેથી એ પાદશાહને પોતાનું સ્વસ્થાન ત્રણ ત્રણ મરતબે વધારવું પડયુ. ભતકતી જીંદગી મેલી એક જગાએ સાંત જીંદગી ગુજારનારાઓને એણે મકાનો બાંધી મદદ કીધી એટલુંજ નહીં પણ વંદીદાદની ર૭ પરગરદ પ્રમાણે એણે તેઓનો કારોબાર સારી રીતે ચલાવ્યો. આપણે આગલ કહ્યું તેમ માણસની જીંદગીની હાલત ફેરવાય તેમ તેના ગુણો અને ખામીએતોમાં પણ ઘણા સારા ફેરફાર થાએ. એ કારણને લીધેજ એના સ્થાપેલા મુલકનાં લોકો અરધા ભટકતાં ભરવાડી રખડતાં લોકો કરતાં ઘણાં સારાં નીવડયાં અને એના મુલકમાંથી મગરૂબી, અદેખાઇ વીગેરે દુરગુણો દુર થયા.

એ પ્રમાણે જમશેદ, માણસ જાતની તવારીખમાં એક નવો સફો ખોલનાર હતો. એજ કારણને લીધે અવસ્તામાં કહે છે કે એને હોરમજદે નવી દીન આપવા કેહી. તે એણે ના પાડી પણ, એક પાદશાહ તરીકે સારો કારોબાર ચલાવાને કબુલ કર્યું. જ્યારે માણસો ભટકતી જીંદગી મેલી દેઇ એક જગાએ એકજ મુલકમાં રેહેવા લાગા ત્યારે તેઓના સારા કારોબાર માટે, તેઓની સુલેહ સંપજમાટે, તેઓની તંદરોસ્તી માટે ઘણુંજ કરવાનું હતું. તે જમશેદે કીધું. ચોકસ દીન અને ધર્મ સ્થાપવાની બાબદમાં તે નીશફલ થયો. તેનાથી જે કાંઈ કરવાનું બાકી રહ્યું હતું તે પછી જરથોશ્તે કીધું અને તે ઘણા મજબુત અને સારા પાયા ઉપર, અને તે વલી ઘણાં સુધારા અને વધારા સાથ. જે કાયદા જે રીતો જે કાનુનો અને જે તરીકાથી તે સઘલું જરથોશ્તે કર્યું તે પાછલથી જરથોશ્તી દીન તરીકે મશહુર થયાં

હવે આપણે આગલ કહયું તેમ એ બીજા ભરવાડી જીંદગીવાલા અને તીજા ખેડુતી જીંદગીવાલા વચ્ચે પણ હમેશાં ઝગડો ચાલ્યા કરતો હતો. પાછલા સંસારી ગુણો અને નીતીની ખાશીએતોમાં પેહેલા કરતાં ખુદરતી રીતે શ્રેષ્ટ અને સરસ હતા. તેથી તેઓ પેહેલાને ધીક્કારતા હતા. વલી પેહેલા ભટકતી જીંદગી ગુજા-

રનારાઓ એક જગાએ સાંત રહેનારાઓ ઉપર વારેઘડીએ છુપી રીતે ધાર પાડી તેઓનાં ગાય ઢોરો અને રાચરચીલાં ચોરી જતા હતા તેઓની માલ મતાને નુકસાન કરતા હતા, અને તેઓનાં રેહેવાના મકાનને ખરાબ કરતા હતા. એજ કારણને લીધે ઇજશનેના ૯ મા હા (ફ. ૧) પ્રમાણે જરથોશ્ત હોમ પાસે જે ૭ બક્ષેસ માગે છે તેમાં છથી બક્ષેસ એ માગે છે કે તે "ચોરો, લુટારાઓ અને વરૂના આવવાથી આગમચથી વાકેફ થાએ કે તેથી તેઓ એનાં ગોસપંદોને ચોરી લેઇ જઇ ન શકે."

એજ કારણને લીધે વંદીદાદમાં કુતરાનું રક્ષણ કરવા અને તેને નુકસાંન નહીં કરવાનું જાબજા ફરમાંન આપે છે. ભરવાડી જીંદગીવાલાઓ જેઓ ખેડુતી જીંદગી ગુજારનારાઓનાં ઘેરો અને મોહલ્લાઓ ઉપર હુમલો કરી તેઓનાં ગાય ગોસપંદ અને માલ મીલકત ચોરી લેઇ જતા હતા તેઓ સામે બચાવ કરવા માટે અને વરૂઓનાં હુમલા સામે બચાવ કરવા માટે કુતરાઓ ઘણા ઉપયોગી થઇ પડતા હતા. વંદીદાદ (પરગ. ૫ અને ૧૩) પ્રમાણે તો કુતરાઓની કેટલીક જાતના નામો તેઓનાં કામ ઉપરથી આપ્યાં હતાં, કે જેમ હાલમાં, નામો આપવામાં આવે છે. એ કેતાબ પ્રમાણે પશુઓનું રક્ષણ કરનાર કુતરાની જાતને પસુશહઉર્વ એટલે "પસુનું રક્ષણ કરનાર" એવુ નામ આપ્યામાં આવ્યું હતું. અને મોહલાનું રક્ષણ કરનાર કુતરાની જાતને વીશહઉર્વ એટલે મોહલાનું રક્ષણ કરનાર એવું નામ આપવામાં આવ્યું હતું. વંદીદાદ (૧૩ ફ. ૧૦)માં એવા ચોરોથી બચાવ કરનાર કુતરાને મારનારને ગુનેહગાર કહયો છે. ત્યાં કહે છે કે "જે કોઇ "પસુનો બચાવ કરનાર" કુતરાને ફટકો મારે અથવા તો તેનો કાન કાપે અથવા તો તેનાં પગનો કોઇ ભાગ કાપી નાખે કે જેને લીધે ચોર અથવા વરૂ વાડાઓ તરફ આવે અને વગર જાણવે વાડામાંથી માલ મીલકત (એટલે ગાય ઢોર) ચોરી લેઈ જાય તો તે ચોરાએલાં પશુ માટે (તે ફટકો

મારનાર શખ્સ) તોઝેશ કરે અને કુતરાને જાણી જોઇને જખમ કીધો તેની સજામાં તોઝેશ કરે.” બીજા ફકરામાં કહે છે કે એ પ્રમાણે પશુ અને મોહલ્લાઓની પાસબાંની કરનાર કુતરાઓને મારનાર માણસોનું રવાન તેઓનાં મરણ બાદ બીહે છે.

એજ કારણને લીધે ત્યારે આપણાં એકરારનામાંના બીજા ભાગમાં દીનમાં દાખેલ થનાર એકરાર કરે છે કે “ચોરથી અને રાહજનથી હું ગોસેપંદનો બચાવ કરૂં. માજદયસ્નીઓનાં મોહલાને નુકસાન અને બીઆબાંનીથી બચાવું.” એ એકરારનામાનો ત્રીજો ફકરો એ બાબેની વધારે ખોલ્લી કબુલાત છે. જેઓ ભતકતી રખડતી જીંદગી ગુજારનાર હતા અને તેથી ઘરબાર માંડી સુલેહ સંપજથી ખેડુત તરીકેની જીંદગી ગુજારનાર માજદયસ્નીઓને દુખ દેનારા હતા તેઓને માટે એ એકરારનામું ખચીત કરીને હતું તે ઉપલા અને તેની પછીના ફકરા ઉપરથી માલમ પડે છે, કારણ કે એ ફકરા પ્રમાણે એક શખ્સ જે એ ગુનાહ આજ સુધી કર્યા કરતો હોએ તે હવે પછી એ ગુનાહ કદી નહી કરવાને માટે, પોતાનો જાંન જાય તોપણ, નહી કરવાને માટે કબુલ થતો હોય તેમ દીસેછે. ત્રીજા ફકરામાં તે કહેછે કે “મારા લાગતા વળગતાઓને મરજી પ્રમાણે ફરવા હરવાનું અને મરજી પ્રમાણે રેહેવાનું હું આપીશ કે જેથી તેઓ આએ જમીન ઉપર ગોસપંદો સાથે (સુખેથી) રહે. ઉંચા હાથ કરી કીધેલી નેયાજથી સચ્ચાઇને હું એ પ્રમાણે વખાંનુંછું, (એટલે સાચ્ચું કહુછું કે) માનદયસ્નીઓનાં મોહલા તરફ નુકસાન અને બીઆબાંની માટે હું ઉભો નહી રેહશ, મારા બદન અને જીવનાં પ્યારમાં પણ નહી (એટલે મારો જીવ જાય તોપણ નહી.)

એ તપાસ ઉપરથી અને આપણાં એકરારનામાનાં એ ભાગ ઉપરથી ખોલ્લું માલમ પડે છે કે આપણા બરહક પેગમબરનુ જનમવું તે વખતે થયું હતું કે જે વખતે એ ખેડુતી અને સાંત જીંદગી ભોગવનાર માણસોનું બીજા તબક્કાવાલા અરક્ષી

ભટકતી જીંદગીવાલા ભરવાડી લોકોથી જુદા પડવાનું કામ ચાલતું હતું. આપણે આગલ જોયું કે એ કાંમ છેક જમસેદનાં વખતથી ચાલુતો થઇ ચુકું હતું પણ જરથોસ્ત પેગામબરે આવી તે કાંમને પોતાની નવી દીનનાં ફરમાનો પ્રમાણે ઘણું ધમધુકાર વધાર્યું.

જરથોસ્તી ધર્મમાં ખેતીનાં કાંમને જાબજા વખાંન્યું છે. તે એજ કારણને લીધે છે. વંદીદાદની કજી પરગરદ એ બાબેનાં ફરમાનોથી પુર છે. એ પરગરદનાં ૩૦ માં ફકરામાં તો ખેતીને ખુદ માજદયસ્ની દીનનાં ફરમાંનની વૃધી ગણી છે. ખેતીને એટલી બધી શ્રેષ્ટ ગણવાનું બીજા કારણો સાથે એ પણ એક કારણ છે કે ભટકતી જીંદગી કરતાં સાંત એક જગાએ ઠરીઠામ થઇ રેહેવાની ખેડુતી જીંદગી માણસ જાતના તન મનનાં સુખ માટે વણી બેહેતર છે. એ પ્રમાણે ખેતીની તરફેણમાં જાબજા ફરમાનો આપી જરથોસ્તે, હુજુર અરધી ભટકતી જીંદગી ગુજારનાર પોતાનાં બીજા આર્ય ભાઇબંધુઓથી છુટું પડવા (Schism)નું કાંમ આગલ ચલાવ્યું.

વળી જરથોશ્તી ધર્મમાં જમીનને પવીત્ર સ્વચ્છ અને સાફ રાખવાનાં વણી બારીક અને તુલોતવીલ ફરમાનો છે તે પણ તે વખતના ફેરવાતા જમાનાનું એક પરીણામ છે. જયાંસુધી માણસો ભરવાડી જીંદગી ગુજારી આજે અંહી તો કાલે ત્યાં એમ એક જગાએથી બીજી જગાએ જતાં હતાં ત્યાંસુધી એવાં ફરમાનોની ઘણી અગત ન હતી. જો એક જગા નસા વીગેરે દરદ ઉત્પન્ન કરનારી નજીસાતથી અપવીત્ર થતી હતી તો તેમાંથી કાંઇ ખરાબ પરીનામ માણસ જાતને નીપજવાની ધાસ્તી ન હતી, કારણ કે જો કોઇ જગા એવી રોગજનક યા નુકસાનકારક માલમ પડે તો તુરત તેઓ તે જગાએથી બીજી જગાએ ચાલી જતા હતા. પણ જ્યારે જરથોશ્તે અરધી ભટકતી જીંદગી મેલી દેઈ માણસોને ખેડુતી ધંધો પકડી, એક જગાએ ઠરી ઠામ થઇ, કુટુંબપરીવાર વાલા અને ઘેરબારવાલા થવાની ભલામણ કીધી અને ભટકતા બુરા

માણસોથી છુટા પડી એકજ જગાએ મકાંન કરી કાયમ રહેવાની સીફારસ કીધી, ત્યારે તો માણસ જાતની તંદરોસ્તી માટે અવશ્યનું હતું કે તેણે જમીનને સ્વચ્છ અને પવીત્ર રાખવાનાં ફરમાનો પોતાના ટોલાનાં લોકોને આપવાં. આગલ જ્યારે માણસ ભટકતી જીંદગી ગુજારતાં હતાં ત્યારે જે બેદરકારીથી તેઓ પોતાની આસપાસની જમીનનો ઉપયોગ કરતાં તેવીજ રીતે હવે કર્યાથી તે જાયુકના રેહેનારા માણસોને આજુબાજુની ગલીચીનાં દુખ દરદોનાં ઉપદ્રવથી નુકસાંન ખમવું પડ્યું. એ કારણને લીધે ત્યારે જરથોશતને જમીનની સુગાઇ અને જાલવણી માટે ચોકસ અને બારીક ફરમાંનો આપવાની ફરજ પડી અને તે ફરમાંનો જે તોડે તેને સખ્ત સીક્ષા કરવાના ફરમાનો જાહેર કરવા પડ્યાં. એવા સુખસાન્તીનાં તે જમાનાના કેટલાંક ફરમાનો આપણને હાલ ઘણાં સખ્ત લાગે છે, પણ ઉપલી બાબદનો વીચાર કર્યા પછી તેટલાં સખ્ત લાગતાં નથી. જો માણસો પોતાની ભટકતી હાલતમાં જનીનનો જેવો ઉપયોગ કરતાં હોય તેવોજ ઉપયોગ એકજ શેહેર જ્યાં તેઓ જાયુક વસતાં હોય ત્યાં પણ કરે તો અલબતે દુખ દરદોનાં તેઓ મોટા ભોગ થઇ પડે. પોતાની સુધરેલી હાલત પ્રમાણે સુખસાંતીનાં સુધરેલાં સીધ્ધાંતોને તેઓએ શરણ થવું જોઇએ.

એ તપાસ ઉપરથી માલમ પડે છે કે આપણા એકરારનામાનાં બીજા ભાગનો એકરાર હાલના વખતનાં એક જરથોસ્તી કરતાં ખુદ જરથોશતના વખતનાં અથવા તેની તુરત પછીના વખતનાં એક દીનમાં દાખેલ થનારને કેટલેક દરજજે વધારે છાજે. ખુદ જરથોશતનાં વખતમાં ભટકતી જીંદગી ગુજારનારાઓ—જેઓ પોતાની એવી ભટકતી હાલતને તજી અને તેને માટે પસ્તાવો કરી, જરથોશતી દીને વખાણેલી ઘેરબારવાલી સાંત હાલત કબુલ કરે તેઓ—માટે, એ એકરાર હાલમાં દીનમાં નવા દાખેલ થનાર કરતાં વધારે લાયક છે. આપણા એકરારનામાની શરૂઆતજ એ બાબદ વધારે ખોલ્લી રીતે દેખાડે છે કારણ કે ત્યાં દીનમાં દાખેલ

૩

થનાર ખુદ શરૂઆતમાંજ કહેછે કે "નાઈસીમી દએવો ફ્રવરાને માજ દયસ્નો જરથુશ્ત્રીશ." એટલે "હું દેવોને નાશ પામતા કરૂછું અને માજદયસ્ની જરથોશ્તી તરીકે કબુલ થાઉછું" દએવ યશ્નનાં તરીકા પ્રમાણે ચાલનાર, તે તરીકા છોડી નવા જરથોશ્તી મહજબમાં આવે તેને માટે શરૂઆતમાંજ એ એકરાર વધારે અગતનો હતો. તે વખતનાં લોકોની સંસારી હાલત તરફ અને વીચારની વલાંણ તરફ જોતાં એ એક મોહટી અગતનો એકરાર હતો. તે એકરીતે જોતાં એ કાંમ માટે પસ્તાવો હતો અને બીજી રીતે જોતાં તે કાંમ ફરીથી નહી કરવા માટે એકરાર હતો, અને જો કોઇ કરેતો તેની સામે થવા માટે, તેનો અટકાવ કરવા માટે એક લાયક કબુલાત હતી. જુની લુટફાંતની જીંદગી તજી દેઇ નવી સંસારી હાલતમાં આવવા માટે તે યોગ્ય એકરાર હતો જુની દીનમાંથી નવી જરથોશ્તી દીનમાં દાખેલ થવા માટે તે વખતનાં માણસો માટે તે બંદબેસ્તી કબુલાત હતી. હાલમાં ખુદ જરથોશ્તી માબાપને પેટે અવતરેલાં માણસ માટે ખુદ માજદય સ્ની માતપીતાને ત્યાં જનમેલાં શખસ માટે, એ એટલો બધો બંદબેસ્તો એકરાર કદાચ ન ગણાય; તોપણ જ્યારે એ એકરારમાં ભણનાર પોતાના જાતભાઇ હમદીનોને નુકસાનથી બચાવાનો અને નુકસાન નહી કરવાને કબુલ થાય છે ત્યારે તે દીનનાં કલમાંના એક લાયક ભાગ તરીકે કબુલ રાખી શકાય.

પણ જ્યારે આપણે એ એકરારની વલાંન તરફ નેગાહા કર્યે છીએ, ત્યારે એ એકરાર આપણને જેમ ખુદ જરથોશ્તનાં જમાના માટે તેમ હાલના જમાના માટે અને વળી ભવીષના જમાના માટે પણ બંદબેસ્તો ગણાય છે.

જરથોશ્તી ધર્મ તેને માનનારાઓનાં હૈડાંમાં હમેશાં ઉદાર દીલના વીચારો (Catholic spirit) ઉત્પન્ન કરે છે. સ્વાર્થિ અથવા એકલપેટાપણું, જરથોસ્તી ધર્મની વલાંણથી ઉલટું છે. દરેક માણસે પોતાનોજ ફાયદો નહીં જોવો પણ પોતાનાં સઘલાં લાગતાં

વલગતાંનો ફાયદો જોવો. પોતાનાજ લાભો તરફ નજર રાખીને બેસી ન રહેવું પણ પોતાનાં ઘેરના, મોહલાનાં, કસબાનાં અને દેશનાં માણસોનાં લાભ તરફ પણ નજર રાખવી. જાતભાઈઓના મોટા ભાગનાં ભલાંને માટે પોતાનાં લાભોનો ભોગ આપવો પડે તો આપવો. એવા ઉદાર દીલથીજ કે આપણા એકરારનામાંનાં આપણી તપાસવાલા ભાગમાં એકરાર કરનાર ધણી પોતાનાં માજદયસ્નાન મોહલાને ચોર અને લુટારાઓથી થતી ખરાબીથી બચાવાને કબુલ થાય છે અને (ફ. ૩) તેઓને ધન તન મનનુ છુટાપણું ભોગવવા દેવાને પુરી બતલાવે છે, તે એટલી બધી હદ સુધી કે, એમ તેઓને માટે છુટાપણું જાલવી રાખતાં અને તેઓને બચાવતાં પોતાનો જાન ખોવો પડે તો તેની પણ કાંઈ ચીંતા નહી. બચીત એ ઘણુંજ ઉદાર દીલ દેખાડે છે.

હું દેવોને ધીકારૂં છું.—હવે જેમ બીજા ભાગનો તપાસ તે વખતનાં લોકોની સંસારી હાલત જોતાં એક લાયક એકરાર છે તેમ આપણા એકરારનામાનો ત્રીજો ભાગ, જેમાં ભણનાર શખ્સ દેવો તરફ પોતાનો ધીક્કાર બતાવે છે, તે ભાગ, તે વખતનાં છુટાં પડેલાં ભટકતી જીંદગીવાલાં માણસોની નીતીની હાલત તરફ જોતાં એક લાએક એકરાર છે. તેઓની નીતીની હાલત તેઓની ભટકતી હાલતનુંજ એક પરીણામ હતું. એ અસ્થા, રખડતા લોકો, ઘેરબાર માંડી રહેલા માણસોનાં મકાંનો ઉપર હુમલો કરતા હતા, તેઓનાં ગાય ઢોર ચોરી લેઇ જતા હતા, તેઓનાં રાચરચીલાં લુટી જતા હતા, તેઓની માલ મીલકતોને નુકસાંન કરતા હતા. ટુકમાં તેઓનાં સુખનાં સાધનોને હાંની પોહોચાડતા હતા. એવાં લુટફાત અને ચોરી લુચાઇની જીંદગી અલબતે એક માણસમાં બુરા ગુણો, ખરાબ ખાશીએતો અને ભુંડી તબેઓ, ટુકમાં સઘલાં દુરગુણોનું કારણ થઇ પડે. તેઓને લુટફાંત કરવામાં જો કોઇ અટકાવ નાખે અથવા તેઓને પકડવા માગે તો તેઓ

પોતાના બચાવમાં હથીઆર ઉંચકી તે નીરદોશ શાંત જીંદગી ગુજારનાર માણસો ઉપર હાથ ઉંચકતા અને તેઓનું ખુંન કરતા. એ પ્રમાણે તેઓનાં લુટફાતનાં ધંધાએ, તેઓમાં સઘલા દુરગુણો ઉત્પન્ન કર્યા હતા. એ દુરગુણોને લીધે આપણી તપાસવાલા ત્રીજા ભાગ (ફ. ૪)માં "પાપી, બુરા, બુરેમાર્ગે ચાલનાર, બુરૂ જાણનાર, જુઠા, અપવીત્ર, ભુંડા" એવાં ખરાબ વીશેશન લગાડી એઓને ધીક્કારી કાહડયા છે. એવા દુરગુણ ધરાવનારાઓને એવા અનીતીમાન બીગડેલા બુરાઓ, જેઓ પ્રમાણીકપણે ધંધો કરી પોતાનું પેટ ભરવાને બદલે, સામા પ્રમાણીક માણસોને દુખ દેઈ પોતાની જીંદગી ગુજારતા હતા તેઓને "દેવો" ગણી આપણી બાબદવાલાં એકરારનામામાં તુછકારી કાહડવામાં આવે છે. એ કારણને લીધે "આપણા એકરારનામાની ખુદ શરૂઆતમાંજ ભણનાર કહે છે કે નાઇસીમી દએવો ફ્રવરાને મજદયસ્નો જરથુસ્ત્રીશ" એટલે "હું દેવોને નાશ પામતા કરૂં છું (તેઓની સંગત તજું છું) ને માજદયસ્નીજ રચોશતી તરીકે કબુલ થાઉં છું.

અહીં જરા આપણે થોબીએ અને એ "દેવ" શબ્દનો અર્થ તપાસીએ. એ શબ્દની તપાસ તે બુરાઓની ધર્મસંબંધી કાલી બાજુ આપણી સનમુખ ખોલી ઉંગાડી પાડે છે અને આપણા બરહક પેગમબરે તે જમાનાંનાં લોકોને તેમજ પછીના જમાનાનાં લોકોને કરેલી સેવા ખોલી પાડે છે.

એ "દેવ" શબ્દ અવસ્તામાં 𐬛𐬀𐬉𐬎𐬎𐬀 કરીને મલે છે. તેનો ધાતુ 𐬛𐬌𐬎=दिव्=ચલકવું, પ્રકાશવું છે. એ ધાતુ ઉપરથી તો એ શબ્દનો અર્થ સારો થવો જોઇએ, અને તેમ ખરેખરો હતો.

ઇશ્વરસંબંધી અને ધર્મસંબંધી બાબદોની અને નામોની સહેમજન આપવા માટે વીદ્વાન મેકસમુલર બીજા કેટલાક વીદ્વાનોના વાયુચક્રશાસ્ત્રીક અનુમાન Meterological Theory ની વીરૂધ, સુ-

ર્યસંબધી અનુમાન (Solar theory) માને છે. એટલે કે જ્યારે કેટલાક વીદ્વાનો કહે છે કે હવામાં બનતા કેટલાક મોટા કુદરતી બનાવો ઉપરથી અને તેઓમાં નજરે પડતાં અદભુત ફેરફારો ઉપરથી માણસ જાતે પોતાના ઇશ્વર વિષે અને ધર્મ વિષે વીચારો લીધા, ત્યારે મેકસમુલર કહે છે કે સુર્યના પ્રકાશીત અને ચકચકીત ગોળા ઉપરથી અને તેનાં ગુણ ઉપરથી તેઓએ એવા વીચારો લીધા.

હવે વીદ્વાન મેકસમુલરે સુચવેલું સુર્યસંબંધી અનુમાન ખરૂં હોય કે ન હોય પણ એટલું તો ચોકસ છે કે સુર્ય, ચંદ્ર, આતશ જેવા ઇશ્વરનાં નુરી કેબલાઓનાં સાધારણ ગુણ "દીવ=પ્રકાશવું, ચલકવું" એ ઉપરથી અસલી એરીઅન પ્રજાઓએ પોતાનાં ખોદાનું નામ લીધું છે, જેમકે વેદ પ્રમાણે ખોદાનું એ નામ દેવ્ છે; ગ્રીકમાં દીઓસ, લેટીનમાં દીઅસ, જર્મનમાં તીઅસ અને એ પ્રમાણે બીજી ભાષાઓમાં. એ પાછલી એરીઅન પ્રજાઓ જ્યારે પોતાનાં અસલ મુળથી છુટી પડીને પશ્ચીમ તરફ ગઇ ત્યારે ખોદા માટેનો અસલી એરીઅન શબ્દ "દેવ" પોતા સાથે લેતી ગઇ અને તે શબ્દને જુદે જુદે રૂપે પોતાની ભાષાઓમાં જાલવી રાખ્યો. નજદીક સેવટ સુધી ઇરાની પ્રજાવાલાઓ અને વેદવાલાઓ સાથે રહયા હતા. હવે જ્યારે જરથોશતનો જનમ થયો ત્યારે તેણે જોયું કે ઇશ્વિવર વિષેનો એ અસલી એરીયન શબ્દ 'દેવ' અનેક ખોદાને લગાડવામાં આવતો હતો. જે પદાર્થોમાં કાંઈ સાધારણ ગુણ યા ખાશીઅત ઉપરાંત વધુ જોવામાં આવતું હતું તે પદાર્થોને "દેવ" ના નામથી ઓલખવામાં આવતા હતા. એક ખોદાને 'દેવ' કેહેવાને બદલે તેનાં પેદા કરેલા પદાર્થોને પણ દેવ ગણવામાં આવતા હતા. એ ઉપરથી ત્યારે તેણે એ "દેવ" શબ્દ ખોદાના નામ માટે રદ કર્યો અને પોતાની નવી દીનમાં તે શબ્દને એણે ખરાબ અર્થ આપ્યો.

હવે આપણે જોયું કે જે ટોલો ભરવાડી હાલત તજીને ખેડુતી હાલત અખત્યાર કરી બેઠો હતો અને તેટલા માટે ઘેર-

બાર માંહી એક જગાએ શાંતસંસારી જીંદગી ગુજારતો હતો તે ટોલો સંસારી અને નીતી સંબંધી ગુણો સંપાદન કરવામાં પેલા અરધા રખડતા ભરવાડી ટોલા કરતાં વધારે સરસ અને શ્રેષ્ટ હતો. એ ટોલો તે, તે ટોલો હતો કે જે પછવાડેથી ઇરાંની ટોલાને નામે જાણીતો રહયો. હવે પેલી ભટકતી જીંદગી ગુજરનાર ટોલો જેમ સંસારી ગુણમાં તેમ ઇશ્વરસંબંધી વીચાર અને મતમાં ખરાબ થતો ગયો. ઇશ્વરવિષેનો "દેવ" શબ્દ એક ખોદાને મેલી તેની પેદાયશોને જે ટોલો લગાડવા લાગો તે ટોલામાં એ ભટકતી જીંદગી ગુજારનારાઓનો મોટો ભાગ હતો.

હવે જરથોશ્તે પોતાની નવી દીનમાંથી એ "દેવ" શબ્દને ખોદા માટે રદ કર્યો એટલુંજ નહીં પણ તેને ખરાબ અર્થ આપ્યો. બુરા, જુઠા, અપ્રમાણીક, લુટફાટ કરનાર એવા ભુંડા માણસોને તે એ શબ્દ લગાડવા લાગો. એવેજ અર્થે આપણા એકરારના-માંવાલા ત્રીજા ભાગમાં એ દેવ શબ્દ વપરાએલો છે.

હવે જરથોસ્તે પોતાની નવી દીનમાં એ દેવોને તુચ્છકારી કાહાડયા. એ દેવોને તુચ્છકારી કાહાડયા એટલુંજ નહીં પણ એઓનાં સઘલા દુરગુણોને નામ બ નામ ધીક્કારી કાહાડયા કે તેઓ તેના નવા જરતોસ્તી અહુરનાં તરીકાવાલા મહજબમાં પોતાનાં નેહેશ કદમ દાખલ ન કરે. એટલા માટે આપણી જર-થોસ્તી દીનને આપણા એકરારનામાની શરૂઆતમાંજ વીદએવ એટલે "દેવથી ઉલટી" અથવા "દેવની સામેની" કહી છે. વં-દીદાદની ૧૯મી પરગરદ (ફ. ૧૬) જ્યાં માથ્ર, આસમાંન, વએ ઈજદ, ગુઆદ વીગેરેને યાદ કર્યાં છે ત્યાં માજદયસ્નની જરથોસ્તી દીનને પણ કરી છે અને ત્યાં તેને વીદએવ કહી છે. વંદીદાદની ૫ મી પરગરદ (ફ ૨૨, ૨૬)માં પણ એ દીનને એજ વીષેશન લગાડયું છે.

હવે એ દીનને "વીદએવ" કહેવાનું કારણ એ કે જરથોસ્તે એ દીનમાં એ દીન પાલનારાઓને "દેવો"થી દુર રહેવાને શીખવ્યું છે. એમ જરથોસ્તે ખરેખર શીખવ્યું છે તે ઇજશનેનાં ૩૦ માં હામાં જલવાઈ રહેલું તેનું લખાણ જે એક ભાષાણ રૂપે છે તે ઉપરથી માલમ પડે છે. ફરવરદીન યષ્ટ (ફ. ૮૯ને૯૦) માં પણ કહે છે કે "જરથોસ્ત પેહેલાં દેવોનો અને બુરાં માણસોની હકુમતનો અંત લાવ્યો, જેણે પેહેલાં હાડમંદ દુનીઆમાં અશોઇને વખાની જેણે પેહેલાં દેવોનો નાશ કરનાર, મજદયસ્નની જરથુસ્તી, દેવનાં તરીકાથી દુર, અને અહુરમજદનાં તરીકા વાલો થવાને કબુલ્યું; જે પેહેલ વેહેલાં હાડમંદ દુનીઆમાં દેવના તરીકાથી ઉલટો અને અહુરમજદનાં તરીકાવાલો સખુન ઓચર્યો, જેણે હાડમંદ દુનીયામાં પેહેલાં દેવના તરીકાથી ઉલટા અને અહુરમજદનાં તરીકાવાલા સખુનો બુલંદીથી જાહેર કર્યા"

આપણા એકરારનામાનો એ ભાગ, જેમાં ભણનાર દેવોને ધીક્કારવાને અને તેઓથી દુર રહેવાને કબુલ થાયછે તે, જેમ ખુદ તેના જોડાવાના વખતમાં તેમ આજે પુરતી અગતનો છે. જોકે આપણે આપણી તપાસમાં જોયું તેમ એ ભાગ પણ તે વખતનાં લોકોની સંસારી અને ધર્મસંબંધી હાલતના એક ચીત્ર તરીકે તે વખતે વધારે વજનદાર ગણાય તોપણ બુરા, જુઠા અને અપ્રમાણીક ભુંડા માણસોથી દુર રહેવાની કબુલાત સઘલા જમાનામાં એક સરખી વજુદની ગણાવી જોઇએ.

"દએવ" શબ્દ જરથોસ્તે તેને આપેલા ઉલટા અર્થ પછી વધારે ખોહલા અર્થમાં વપડાતો ગયો. જરથોશતનાં જમાનામાં ભટકતી જીંદગી ગુજારનારા દએવ યસ્નો જે જે બુરા ગુણો ધરાવતા હતા તે તે ગુણો પાછલથી "દએવ" તરીકે ગણાવા લાગા. પાછલથી વલી કોઇ પણ ચીજો અથવા પ્રાંણીનો જે માણસોનાં મોટા ભાગના તન અને મનને નુકસાંન કરનારાં માલમ પડયાં તે પણ દેવ તરીકે ગણાવા લાગાં. પેહેલાં એ શબ્દ જે

માણશોનેજ લાગતો હતો તે પાછલથી નીરજીવ ચીજોને પણ લાગવા લાગો. એ પ્રમાણે અવસ્તામાં દેવ શબ્દ ઘણે બોહલે અર્થે વપરાયલો છે.

આપણા એકરારનામાનાં ઉપલા બીજા અને ત્રીજા ભાગો, જેમ એક હાથપર તે વખતનાં લોકોની સંસારી તેમજ ધર્મ સંબંધી હાલતનું ચીત્ર આપે છે તેમ બીજા હાથ ઉપર પોતાના માજદયસ્નાન ભાઇબંદોને મદદ કરવા માટેનો અને બુરાઓથી દુર રેહેવાનો લાયક એકરાર છે. તે ભાગોની તપાસ તમામ કરી બાકીના ભાગોની તપાસ આપણ હવે હાથમાં લેઇએ અને જોઇએ કે એ ભાગો ભણતાં એક જરથોસ્તી માજદયસ્ની શું એકરાર કરે છે.

જ્યારે આપણે ઉપર તપાસેલા બે ભાગોમાં એક જરથોસ્તી પોતાના બીજા ભાઈબંદો તરફની ફરજ જાહેર પાડી તેઓ માટે તેણે શું કરવું અને શું નહીં કરવું તે કબુલ કરે છે, ત્યારે એ ભાગોમાં તે પોતાનાં પેદા કરનાર તરફની, પોતાના ખોદા તરફની પોતાની ફરજ જાહેર પાડે છે અને પોતાનો ધર્મ અને દીન કયાં તે જાહેર પાડે છે. તે પોતાને જરથોશ્તી માજદયશ્ની તરીકે જાહેર કરે છે અને એવી દીનવાલા એક માણસ તરીકે તેણે કોણના તરીકા પ્રમાણે ચાલવું અને નીતીનાં કયા કાંનુનો પ્રમાણે અમલ કરવો તેનો એકરાર કરે છે.

આપણા એકરારનામાનાં એ ભાગોની આપણે છુટી તપાસ લેઇએ. એ ભાગો ઉપરથી આપણા બરહક પેગમબરે સીખવ્યા પ્રમાણે આપણો જરથોસ્તી ધર્મ શું છે તેની સામટી સમજ મલે છે. અગર જો એક જરથોસ્તીને પુછવામા આવે કે "ભાઇ તમારો ધર્મ શું છે" તો એ તપાસ ઉપરથી તે ટુકમાં તેનો ખોલાશો આપી શકે. આપણે એ સવાલનો જવાબ નીચલા ત્રણ ભાગમાં વેંહેચી નાખી આપીશું. ૧ જરથોસ્તી મહજબનું ધર્મશાસ્ત્ર. ૨ એ ધર્મની વીચાર નશીલ ફીલસુફી. ૩ એ ધર્મમાં

શીખવેલી નીતીની ફીલસુફી. આપણાં એકરારનામાનો પેહેલો ભાગ પોતામાં પેહેલી અને બીજી બાબદની તપાસ સમાવે છે, અને પાચમો ભાગ છેલી બાબદની તપાસ સમાવે છે.

એકરારનામાનાં પહેલા ભાગની તપાસ.—આપણા એકરારનામાની શરૂઆતમાંજ ભણનાર નીચલો એકરાર કરે છે.

"માજદયશ્ની જરથોશ્તી, દેવથી જુદો, અહુરમજદી મહજબવાલો, અમશાસપંદોની વખાંણ કરનાર અને અમશાસપંદોની આરાધના કરનાર તરીકે થવાને હું કબુલ થાઉ છું. ભલા અને ભલી દાનાઇવાલા અશો નુરમંદ અને ચલકાટમંદ અહુરમજદને માટે (એટલે તેની પેદા કરેલી) સઘલી ચીજો છે એમ હું જાણું છું, કારણ કે જે કાંઇ સૌથી સરસ ચીજો છે તે તેની છે, જેનાં (અહુરમજદનાં) ગોસપંદ છે, જેનો અનાજ છે, જેના સેતારાઓ છે અને જેના સેતારાઓ સાથે રોશની મલેલી છે."

એ એકરારમાં ભણનાર પોતાને "દેવના તરીકાથી વેગલો અને અહુરનાં તરીકા પ્રમાણે ચાલનાર જરથોશ્તી માજદયસ્ની" તરીકે જાહેર કરે છે. બીજા શબ્દોમાં પોતે કેઇ દીનનો છે (અથવા કેઇ દીનમાં દાખેલ થવા માગે છે) તે જાહેર કરે છે. એમ પોતાની દીન જાહેર કરી તે પોતાને બે બાબદ માનતો જણાવેછે. તે કહેછે કે, ૧ લું અમશાસ્પંદોની સ્તુતી અને આરાધના કરનાર છું અને ૨ જું અહુરમજ્દને સઘલી પેદાયશનો પેદા કરનાર તરીકે ગણું છું. પેહેલી અમશાસ્પંદોની બાબદ, જરથોસ્તી ધર્મની વીચારનસીલ ફીલસુફી ઉપર આપણું ધ્યાન ખેંચે છે. બીજી બાબદ જરથોશ્તી મહજબનાં ધર્મશાસ્ત્ર ઉપર આપણું ધીઆંન લેઇ જાય છે. દરેક જરથોશ્તી માટે અગતનું છે કે તેણે પોતાનાં મજહબનું ધર્મશાસ્ત્ર વીચારનશીલ ફીલસુફી અને નીતીની ફીલસુફી જાણવાં જોઇએ. આપણાં એકરારનામાનાં પેહેલા ભાગનાં સંબંધમાં આવેલી પેહેલી બાબદો વિષે આપણે અંહી વીચાર કરીશું, અને છેલી બીજી બાબદોવિષે પાંચમો ભાગ (જે એ બાબેનો એકરાર છે) તેના

સંબંધમાં વીચાર કરીશું પેહેલાં આપણુ જરથોશ્તી મજહબનું ધર્મશાસ્ત્ર તપાસીએ.

જરથોશ્તી દીનનું ધર્મ શાસ્ત્ર

જરથોશ્તી ધર્મ એક ખોદાને માને છે. જરથોશ્તની આગમચ પણ એક ખોદાને માનનારી માજદયસ્નની દીન હતી ખરી, પણ એ દીનવાલાઓની આસપાસ દએવયસ્નવાલાઓનું એટલે અનેક-દેવ-મત માનનારાઓનું જોર અતી ઘણું વધતું ગયું હતું. જરથોશ્તના વડવાઓ એ અનેક-દેવ-મત વીરૂધ હતા ખરા પણ તેઓ તે દાબી નાખવાને ફતેહ પામ્યા ન હતા, લેકીન તેઓમાં તેની અસર ફેલાવાનો સંભવ હતો. એટલા માટે જરથોશ્ત પેગમબર એ કાંમ કરવાનો, એ દેવયસ્ન-મત દાબી નાખવાનો એ અનેક દેવ મત તોડવાનો અને એક-ઇશ્વર-માનતા સ્થાપવાનો પેગામ લેઇ આવ્યો હતો. એના વખત આગમચ અનેક-દેવ-મત જાએજ હતું તેની આએજ એક દેખઇતી સાબેતી છે કે, જેમ આપણે આગલ કહ્યું તેમ જ્યારે બીજી એરીઅન પ્રજાઓમાં ખોદા વિષેનો શબ્દ' દેવ અથવા એને મલતા શબ્દો મલે છે ત્યારે આપણી જરથોશ્તી એરીઅન પ્રજાની દીનમાં એ શબ્દ ખોદાને માટે મલતો નથી પણ તેથી ઉલટે અર્થ મલે છે, તેનું કારણ આપણે આગળ તપાસ્યું.

અહુનવઇતી ગાથા (હા. ૩૦)માં જલવઇ રહેલાં પોતાનાં બુલંદ ભાષાણમાં આપણો પેગમબર એક ભેગી મલેલી મોહટી મીજલસને પોતાની દીન સહમજાવે છે તેમાં એક અને એકજ ઇશ્વરને માનવાનો આગ્રહ કરે છે અને નેકી અને પ્રમાણીકપણાને પકડી બદી અને જુઠાંને તર્ક કરવાને સમજાવે છે.

હવે એ એક ઇશ્વરને માનનારો ધર્મ પોતાના ધર્મ પુસ્તકોમાં ઇશ્વરનો શું ચીતાર આપે છે તે જોઇએ. એ ધર્મ પ્રમાણે આપણો ઇશ્વર અનદીઠ છે. તેને કાંઇ આકાર કે રંગ નથી. આએ

પૃથ્વીની ઉપરની કોઈક પેદાયશ સાથે સરખાવીને, તેને કોઇ આકાર હોય એવો વીચાર માણુસ ન લેઈ જાય અને તેથી અનેક—દેવ-મત ઉપર ન ઘસડાય તેટલા માટે જરથોસ્તી ધર્મ ખોદાની યા કોઈપણ ફરેસ્તાની મુરતીને ધીક્કારે છે. નામીચો તવારીખનવેશ હીરોદોતસ જેની તવારીખનો શને ઇ૦ પુ૦ આસરે ૪૮૪ છે તે એ બાબદ ઉપર પોતાની તવારીખમાં ગવાહી આપે છે.

અહુરમજદની શકતી વિશેનો ચીતાર અહુરમજદ યશ્ત ઉપરથી માલમ પડે છે. એ યશ્ત પ્રમાણે અહુરમજદ સર્વ ચીજોનો પેદા કરનાર, સર્વ ડહાપણનો ભંડાર અને સર્વ જગાએ હાજર છે. એ ત્રણ શબ્દો તે કીરતારની સઘલી શકતીઓ પોતામાં સમાવે છે અને તેનો ચીતાર સંપુર્ણ કરે છે.

આપણા મહજબમાં અહુરમજદને આકાશ, સુર્ય, ચંદ્ર, આતશ, સેતારા, ગોસપંદ, ઝાડપાન, માણુસ, સર્વનો પેદા કરનાર ગણ્યો છે. આપણ સુર્ય, આતશ જેવા નુરી કેબલાઓને ઘણાક કારણોને લીધે માન આપીએ છીએ, અને તે હકતાલાની બંદગી, એ પ્રકાશીત કેબલાઓ સનમુખ કરવી વાજબી ધાર્યે છીએ. તે ઉપરથી કેટલાક જુદદીન લખનારાઓ આપણુને એ નુરોને પુંજવાનું આળ લગાડે છે. એ આળનો જવાબ આપણે હીમતથી એમ દેશું કે "હમારા ધર્મમાં એ નુરી પદાર્થોને ખોદા તરીકે ગણ્યા નથી. તેથી ઉલટું બીજા પદાર્થોની માફક એ પદાર્થોના પેદા કરનાર તરીકે પણ અહુરમજદનેજ ગણ્યો છે" તે નીચલા અગતનાં દાખલાઓ ઉપરથી તુરત માલમ પડી આવે છે.

ઇજશનેનાં ૧૯ મા હા (ફ. ૧)માં જ્યાં કહે છે કે અહુરમજદે સઘલી પેદાયશની આગમચ 'અહુનવર'ને પેદા કર્યો—ત્યાં આકાશ, પાણી, ધરતી, ગોસપંદ, ઝાડપાન, આતશ, અશો નર વીગેરેનાં પેદા કરનાર તરીકે અહુરમજદને ગણ્યો છે.

"યથાઆત યજમઇદે" નામની આપણી નાની જમવાની બાજ જે ઇજશનેનાં ૩૭માં હાનો ૧ લો ફકરો છે, તેમાં આપણ

અહુરમજદને ગોસપંદ, અનાજ, પાણી, ઝાડપાન, જમીન, રોશની વીગેરેનાં પેદા કરનાર તરીકે આરાધીએ છીએ.

વંદીદાદની ૧૧ મી પરગરદ (ફ. ૧) ઉપરથી માલમ પડેછે કે આતશ, પાણી, ધરતી, ગાય ઢોર, નર, નારી, તારા, ચંદ્ર, સુર્ય, બેહદ રોશની અને તમામ ભલી પેદાયશ અહુરમજદે બનાવેલી છે.

એ દાખલાઓ એક જુદદીનને પુરતો જવાબ છે, એવું દેખાડવાને કે આપણ સુર્ય, ચંદ્ર આતશ જેવા નુરી કેબલાઓને ખોદા તરીકે માનતા નથી, પણ તેથી ઉલટું તેઓને ઇશ્વરની બીજી પેદાયશોની માફકની પેદાયશો માનીએ છીએ, જો કે તેઓ સઘલી પેદાયશોમા શ્રેષ્ઠ છે.

એ વિષે બીશપ મ્યુરીન કહે છે કે "જે કોઈ પારસીઓ ઉપર મુરતી પુંજાના જબુનમાં જબુન ગુનાહનો વાંક મેલે છે, પણ સાબેત કરવાને શકતીવાંન નથી કે તેઓ આતશ અથવા સુર્યને ખુદ ખોદા તરીકે ગણે છે, તે નીંદા કરવાના ધીક્કારવાજોગ વાંકનો તકસીરવાર થાય છે."

જરથોશતી ધર્મનો વીચાર નશીલ ફીલસુફી (Speculative philosophy)—આપણે ઉપર જોયું કે અહુરમજદ સર્વે ચીજોનો પેદા કરનાર છે. હવે તે પેદા કરનાર છે એટલુંજ નહી પણ અંત લાવનાર પણ તેજ છે. તે સર્વે ચીજો પેદા કરે છે અને તેઓની વૃધી કરે છે. તેમજ તે તેઓનો ઘટાડો કરે છે અને અંત લાવે છે. જરથોશ્તી ધર્મ પ્રમાણે હસ્તી આપનાર તે છે તેમ નીસ્તી લાવનાર પણ તેજ છે. જો જરથોસ્તની વીચાર નશીલ ફીલસુફીએ અહુરમજદને એક પેદા કરનાર તરીકેજ ચીતાર્યો હતે અને સેવટ લાવનાર અથવા નાશ કરનાર તરીકે નહી ચીતાર્યો હતે તો અહુરમજદનું ચીત્ર સંપુર્ણ ન થાતે. જો અહુરમજદમાં પેદા કરવાની શકતી હોય અને પેદા કર્યા પછી જો તેનો તેની પેદાયશ ઉપર કાબુ ન હોય તો અહુરમજદનું સર્વ શકતીવાંન

સાહેબ તરીકેનું ચીત્ર અધુરૂં ગણાય પણ એમ નથી. જરથુશ્તે જેમ અહુરમજદને પેદા કરનાર તેમ નાબુદ કરનાર, જેમ હસ્તી આપનાર તેમ નીસ્તી લાવનાર, જેમ શરૂ કરનાર તેમ છેડો લાવનાર ગણ્યો છે. હવે અહુરમજદ એ એકમેકથી ઉલટું કાંમ કરે છે તે આપણા પેગમબરની વીચાર નશીલ ફીલસુફી પ્રમાણે તે પોતાની બે શકતીઓ મારફતે કરે છે, જે બેઉ તેની શકતીઓ મીનો તથા ગેબી એટલે અનદીઠ છે. એ બે શકતીઓનાં નામ સ્પેંતામીનો અને અંગ્રેમીનો છે. પેહલીનું કામ પેદા કરવાનું છે બીજીનું કામ અંત લાવવાનું છે. પેહલીનું કાંમ વ્રુધ્ધી કરવાનું છે તો બીજીનું કાંમ ઘટાડો કરવાનું છે. એ બે શકતીઓનાં નામોનાં ધાતુજ તેઓના કાંમો દેખાડે છે. સ્પેંત એ શબ્દના અર્થ (ﺳﭙﻨﺪ) શ્વિ=વધારો કરવો એ ધાતુ ઉપરથી વધારો કરનાર આબાદી કરનાર થાય છે. અંગ્ર એ શબ્દનો અર્થ (ﺍﻧﮕﺮ=અંહ=દુઃખ દેવું એ) ધાતુ ઉપરથી "ઘટાડો કરનાર, દુઃખ દેનાર" એવો થાયછે.

પોતાની નવી દીનની એ ફીલસુફી આપણા પેગમબર એક મોટી ભેગી કરેલી મીજલસ હજુર, પોતાના શ્રોતાજનો ને એક ભાષાણરૂપે સહમજાવે છે. એ ભાષાણ ઇજિશનેનાં ૩૦ માં હામા જલવાઈ રહેલું છે. પેહલાં પોતાના સાંભલનારાઓને તે નીચલા શબ્દોમાં વીનંતી કરે છે. "તમો કે જેઓ અંહી એકઠા થયા છઓ તેઓને મજદ (ખોદા) એ જે કહેલું છે તે જાહેર કરૂ છું તમોએ તે ખુબ ધીઆંનથી સાંભલવું; અને તમારામાંનાં દરેક જને આજરોજે મારૂં કહેલું સાંભલીને પોતાને જે સારૂ લાગે તે પોતા માટે પસંદ કરવું." એમ વીનંતી કરી પોતાની દીનની એ બે મીનો શકતીઓ વીષેની ફીલસુફી તેઓને સહમજાવે છે, જેનો સાર મી. ખ.રૂ. કામાજીનાં શબ્દોમાં નીચે પ્રમાણે છે. "પહેલાં બે મીનોઇ જોડીઆં બનીઆં. એ બંધેએ એક ભલા અને બીજા ભુંડા મીનો (સ્પેંતામીનો અને અંગ્રમીનો) એ મનશની ગવશની અને કુનશનીના બાબમાં તાલીમ લીધી હતી. જેઓ દાનાઈ ધરા-

વનારા છે તેઓ સચ્ચાઇ (ભલામીનોની અસર) અખત્યાર કરે છે. પણ જેઓ બુરૂ સહમજનાર છે તેઓ તેથી યાને સચ્ચાઇથી પરહેજ એટલે દુર રહે છે. એ બંને મીનોઇ શકતીઓએ દુનીઆ પેદા થવા આગમચ પોતાનું કૌવત અજમાવ્યું જેમ એકે જીંદગી તથા ટકાઉપણું પેદા કીધું તેમ બીજીએ આએ દુનીઆનો અંત એટલે નાશ સોધ્યો. જેઓ જુઠાઇની સંગના છે તેઓ ઘણાં બદ છે, જે સાચ્ચા છે તેને વાસ્તે સૌથી ઉતમ મન છે.”

વળી ઇજશનેનો ૪૪ મો હા, જે પણ આપણા પેગમબરનું એક ભાષણ છે, ત્યાં એ બાબદ વધારે ખોલ્લી સહમજાવી છે. એ ભાષણનો સાર ઉપલાજ ગ્રહસ્થનાં શબ્દોમાં નીચે પ્રમાણે છે.

“જેઓ નજદીકનાં છેઓ કે જેઓ દુરનાં છેઓ તે ઓ કાંન ધરીને સાંભળો. હવે ફરીને જુઠાઓની બદ શીખાંમનથી દુનીઆ-નો બીગાડો નહી થશે. આએ દુનીઆની બે મીનો વીષે હું તમોને સમજાઉં છું કે એ બેમાંની જે વરધી કરનારી સ્પેન્તા-મીનો હતી તેણે જે કોતાઇ કરનારી અંગ્રો મીનો હતી તેને કહ્યું કે મારૂં મન, માહરી શીખાંમન, માહરી અક્કલ, મારી પસદગી, મારા વચન, મારાં કાંમ, મારી દીન તથા મારૂં રવાન તુંને વલગતું નથી, એટલે કે તારી રાહ સમજ તથા દીન મારા-થી તદન જુદીજ છે અને તું મારી શીખામન અકલ તથા દીન કબુલ રાખતો નથી. આએ દુનીઆની સૌથી પેહલી બાબદ તરીકે દાનાઈ ભરેલા હોરમજદે જે મને કહ્યું છે તે હું તમોને કેહી સંભલાઉ છે કે તમારામાના જે કોઈ આએ માથરને મન તથા વચનથી અમલમાં નહી લાવશે તેઓને વાસ્તે આએ જીંદગીનો છેડો લાવ્યામાં આવશે. ઇઆને કે જે કોઈ આએ ધર્મ જે હું લાવ્યો છેઉ તે કબુલ કરશે નહી તેઓ સુખ હાંસલ કરવાથી બે-નસીબ રહેશે અને તેઓની જીંદગી નહી જીવ્યા બરોબરની ગ-ણાશે, ગોયા તેઓને વાસ્તે દુનીઆનો છેડો આવશે. આએ દુનીઆંની સૌથી ઉત્તમ બાબદ તરીકે હું તમોને સમજાઉ છેઉ કે

સચ્ચાઇથી હોરમજદે મને જણાવ્યું છે કે તેણે આએ (દીન) આપી છે તથા કામ કરનારાઓની અક્કલનો બાપ તે છે, તથા ભલા કામ કરનારી તાબેદારી તેની બેટી થાય છે. સૌથી વૃધ્ધી કરનારે જે મને કહ્યું છે તે હું તમોને કહું છું કે માણસોને સાંભલવાને વાસ્તે આએ ઘણાજ ઉત્તમ સખુનો છે કે જેઓ આએ માહરા સખુનોને કાન આપશે તેઓને હોરમજદ ભલી મનશનીનાં કામો કરવાના બદલામાં તંદરોસ્તી તથા અમર્ગી પોંહચાડશે." (જ. નામું પા. ૧૨૨)

એ ફકરાઓ ઉપરથી જરથોશ્તી દીનની પેદાયશ માટેની ફીલસુફી સહમજ પડે છે કે સર્વે મીનોનો પેદાનો કરનાર ખોદા છે. આએ શ્રુષ્ટીનો કારોબાર ચાલુ રાખવા માંટે ખોદાના ફરમાનથી બે શકતીઓ કામ કરે છે. એ બે શકતીઓ રાત દીન આએ શ્રુષ્ટીનાં ફેરફારનું કામ વગર અચકવે ચલાવી જાય છે.

હવે એબી મીનોઇ શકતીઓ પોતાનું પેદા કરવાનું અને નાશ કરવાનું કાંમ હમેશાં સરખી રીતે કરતી જાય છે. એઓને અવસ્તામાં વારે ઘડીએ જોડકાં તરીકે ગણી છે. જ્યાં પણ એ બે મીનોના નામ સાથે આવે છે ત્યાં એઓને જોડકાં ગણીને દીવચન વાપડયો છે. દાખલા તરીકે સરોશ યશ્તનાં પેહેલા કર્દામાં; જ્યાં કહે છે કે "સરોશે રક્ષણ કરનાર અને બનાંવનાર બને (મીનો)ને ઇચ્છઆ કે જેઓએ સઘલી પેદાયશ પેદા કરી" એજ પ્રમાણે એજ યશ્તનાં ૭ માં કરદામાં; જ્યાં કહે છે કે "બે મીનો નામે સ્પેન્તામીનો અને અંગ્રમીનોએ પેદાયશ ઉત્પન્ન કરી ત્યારથી સરોશે ખુશ નીંદ્રા કાહાડી નથી."

હવે એ બેઉ શકતીઓ અહુરમજદનીજ બે શકતીઓ છે અને પોતે સ્વતંત્ર નથી તે ઇજશનેનાં ૧૯ માં હા ઉપરથી ખોલ્લું માલમ પડે છે. એ હા (ફ. ૯)માં અહુરમજદ સ્પેનામીનોને પોતાની બે મીનો માની એક મીનો તરીકે કહે છે. વળી આપણે ઉપર કહ્યું તેમ સ્પેનામીનો અને અંગ્રમીનો એ બેઉ શકતીઓને

સરોશ યસ્તમાં 'પાયુ' અને "થ્વરેસ્તાર" એટલે રક્ષણ કરનાર અને બનાવનાર કહી છે. એ ઉપરથી પણ ખોલ્લું દીસે છે કે સ્રુષ્ટીનો એક સરખો કારોબાર ચાલુ રાખવા માટે એ બેઉ શક્તિઓ અહુરમજદમાં સમાએલી છે.

એ તપાસ ઉપરથી માલમ પડે છે કે અંગ્રેમીનો પણ સ્પેનામીનોની માફક અહુરમજદનીજ એક શકતી છે. તે પણ અહુરમજદનાંજ હોકમથી કામ કરે છે તે કોઈ રીતે અહુરમજદની વીરૂધ નથી, પણ વૃધ્ધી કરનાર મીનો સ્પેન્તામીનોની તે સામે છે. જયારે અહુરમજદની એક શકતી સ્પેન્તામીનોનું કાંમ પેદા કરવાનું અને વધારવાનું છે ત્યારે એ બીજી શકતી અંગ્રેમીનોનું કામ નીસ્તી લાવવાનું અને ઘટાડો કરવાનું છે. સઘલું કરે છે તે તો અહુરમજદજ. જીવાડવાનું કે મારવાનું, હસ્તીમાં લાવવાનું કે નીસ્તીમાં લેઇ જવાનું, વધારવાનું કે ઘટાડવાનું, એ સર્વે કાંમ અહુરમજદનાંજ છે; પણ એ કાંમ તે પોતાની મીનોઇ એટલે ગેબી અથવા અનદીઠ શકતીઓ મારફતે કરે છે. સઘલાં કાંમ એ પોતેજ કરે છે, ત્યારે એની પોતાની સામે હરીફ કોઈ નથી. એજ પ્રમાણે સ્પેન્તામીનો અને અંગ્રેમીનો બેઉ અહુરમજદનાંજ હોકમ પ્રમાણે કાંમ કરે છે. એ તપાસ ઉપરથી માલમ પડે છે કે અહુરમજદને ખુદ ખોદાનાં હરીફ તરીકે ગણવાનો વીચાર જરથોશ્તની વીચાર નશીલ ફીલસુફીમાં નથી. પછવાડેથી સપેન્તામીનોની શકતીને પણ અહુરમજદનાંજ નામથી ઓલખવામાં આવી તેથી જુદદીનવાલાઓ આપણને બે-શકતી-મત (dualism) નું આળ લગાડવા લાગા.

આપણા અવસ્તામાં ખોદા વિષે ત્રણ શબ્દો વપડાએલા છે. 'મજદ,' 'અહુર' અને એ બેઉ શબ્દો મલીને થયલો અહુરમજદ. એ ત્રણ શબ્દોમાં પેહેલા બે અને તેમાં પણ પેહેલો ઘણા પુરાનાં છે. છેલો શબ્દ "અહુરમજદ" પછવાડેથી અવસતામાં ઘણો સાધારન થએલો દીસે છે. તેની સાબેતી એ છે કે પુરાના ગાથામાં

જ્યારે "મજદ" અને 'અહુર' શબ્દ વારેઘડીએ આવે છે ત્યારે "અહુરમજદ" શબ્દ જુજ આવેછે. પાછલો શબ્દ વંદીદાદમાં અને યષ્ટોમાં ખોદા માટે સાધારન રીતે વપડાયલો છે, પણ મજદ અને અહુર જુજ દીસે છે. એ ઉપરથી માલમ પડે છે કે પછવાડેના લખાણમાં ખોદાને માટે અહુરમજદ શબ્દ સાધારન થઇ પડયો. પછી તે પાછલથી "સ્પેંતામીનો"ની વૃદ્ધી કરનાર શકતીમાટે પણ વપડાવા લાગો. વંદીદાદની ૧ લી પરગરદમાં અંગ્રમઇન્યુની સામે જ્યાં જ્યાં 'અહુરમજદ' આવે છે ત્યાં ત્યાં એ શબ્દને ખોદાના નામને બદલે સપેન્તામીનોની શકતીને અર્થે લેવો. રામ યષ્ટમાં અને આવાં યષ્ટમાં જ્યાં અહુરમજદને એ ફરેસતાઓની આરાધનાં કરતો ચીતાર્યો છે ત્યાં એ અહુરમજદ તે સ્પેનામીનોની શકતીને અર્થે લેવો.

એ ઉપરથી માલમ પડે છે કે વંદીદાદની પેહેલી પરગરદ ઉપલી બે યષ્ટ અને એવાં બીજા લખાંણોને આધારે જુદદીન લખનારાઓ બે-શકિતમતનું જે આપણને આળ લગાડે છે તેનો જવાબ આપણે ખોલ્લો આપીશું કે તે લખાંણોમાં બીજા પાછલાં લખાંણોની માફક, "અહુરમજદ" શબ્દ સ્પેનામીનોની શકતીને અર્થે વપડાયો છે. ખુદ પેદાકરનારના નામનો શબ્દ પાછલથી તેની પેદાકરનારી અને વૃદ્ધીકરનાર શકિતને પણ લાગવા લાગો. એ ઉપરથી એમ નથી સાબેત થતું કે આપણામાં બે-શકિત-મત જાએજ છે. જે બન્યું છે તે ફકત એટલુંજ કે 'અહુરમજદ' શબ્દ પાછલથી વધારે બોહલા અર્થમાં વપડાવા લાગો. એમ ઘણા શબ્દોમાં બને છે. શબ્દશાસ્ત્રમાં એનાં કરતાં વધારે સાધારન અર્થે વપડાતા ઘણા શબ્દો મલે છે. દાખલા તરીકે અવસ્તા [illegible] = પોતે પેદા થયલો, એ શબ્દ ઉપરથી ઇશ્વરને માટે નીકલેલો ફારસી "ખોદા" શબ્દ પાછલથી સાધારણ રીતે "સાહેબ, માલેક, ધણી" એવે અર્થે વપડાવા લાગો. એજ અહુરમજદ શબ્દ પાછલથી બહુવચનમાં [illegible] [illegible] તરીકે આવાં યષ્ટમાં વપડાએલો

મલે છે. વલી અવસ્તા પછીના જમાનામાં તો એ શબ્દ વધારે સાધારણ થઇ માણસના નામ તરીકે પણ વપડાવા લાગો, જેમ તે કેટલાક પાદશાહોનાં નામ તરીકે પણ વપડાયો હતો અને હાલ પણ સાધારણ હોરમસજી (અહુરમજદજી) નામ તરીકે વપડાય છે. વલી એજ શબ્દ પાછલથી જગાના નામ તરીકે પણ વપડાવા લાગો જેનો દાખલો "અહુરમજદનું ટાપુ" એ નામ માં મલે છે.

એ સઘલાં ઉપરથી જે સાબેત થાય છે તે એટલુંજ કે "અહુરમજદ" શબ્દ પાછલથી એક કરતાં વધારે અર્થે વપડાવા લાગો. જ્યાં જ્યાં તે અંગ્રેમઇન્યુની સામે વપડાએલો છે ત્યાં ત્યાં તે સ્પેંતામીનોને અર્થે વપડાએલો છે અને નહી કે "ખોદા"ને અર્થે. એ ઉપરથી ખોલ્લું દીસે છે કે અંગ્રેમઇન્યુ (આહરીમન) કંઇ અહુરમજદ (ખોદા)નો હરીફ નથી, પણ સ્પેંતામીનો, જેને માટે કેથે અહુરમજદ શબ્દ વપડાએલો છે તેનો હરીફ છે.

કેટલાક વીદ્વાનો, અને તેમાં ડાકટર હાઉ અને શેઠ ખ.રૂ. કામા એ આળનો જુદી રીતે બચાવ કરે છે. તેઓ કહે છે કે ખુદ જરથોશતની પોતાની ફીલસુફી પ્રમાણે અને ખુદ તેનાં ગાથાના લખાણમાં "અહુરમજદ"ની સામે અંગ્રેમઈન્યુ થતો કેથે મલતો નથી. એ પ્રમાણે જ્યાં મલે છે તેતો પાછલાં લખાંણો છે જેવાં કે વંદીદાદ અને યશ્ટો. એઓ કબુલ કરે છે કે પાછલાં લખાંણમાં એમ અહુરમજદ (ખોદા)ની સામે હરીફ હોય એવા દાખલા મલે છે અને તેની સહમજન આપે છે કે પાછલા જમાનામાં લોકો ખુદ સ્પેંતામીનોની શકતીને અહુરમજદ ગણવા લાગા. એમ કેહી એઓ એ આળ પાછલા જમાનાના અવસ્તા માટે કબુલ રાખે છે, પણ ખુદ જરથોશતનાં પોતાના લખાણ માટે ના પાડે છે. પણ મારા વીચાર પ્રમાણે, જો આપણે એમજ ગણીએ કે "અહુરમજદ" શબ્દ પછવાડેથી, બોહુલા અર્થમાં વપડાવા લાગો

અને તેવી રીતે સ્પેંતામીનોની શકતીને અર્થે પણ વપડાયો, તો પછી પાછલા જમાનાનાં લખાણને પણ એ બે-શકતી-મતનું આળ લાગતું નથી.

હવે ગમે તેમ હોય—આપણે પેહેલાં વીચાર કર્યો તેમ અહુરમજદ શબ્દ સ્પેંતામીનોને અર્થે વપડાયો હોય, યા ડાકટર હાઉ અને શેઠ કામાજીના કેહેવા પ્રમાણે પાછલા લખનારાઓની સહમજની ભુલથી એમ થયું હોય—પણ એટલું તો નક્કી છે, કે ખુદ જરથોશતના લખાણમાં એવી કાંઇ ગુચવણ નથી. તે મહાન પુરૂષની ફીલસુફી તદન ખોલ્લી, સાદી અને સહમજ પડે એવી છે, કે ખોદા સર્વેનો પેદા કરનાર અને અંત લાવનાર છે અને સ્પેંતામીનો અને અંગ્રમીનો તેની બે શકતીઓ છે; એક પેદા કરનાર અને બીજી અંત લાવનાર. ખુદ જરથોશતની ફીલસુફી તો એ પ્રમાણે ખોલ્લીજ છે.

વળી એ બાબદનો બીજી રીતે વીચાર કર્યે. જુદદીન લખનારાઓમાંનાં કોઇક આપણને બે-શકતી-મતનું આળ લગાડે છે તેઓ જો આપણા ધર્મ પુસ્તકોનાં લખાંણોનાં ભીતરમાં જરા દાખેલ થાય તો તેઓની ખાતરી થાય કે આપણા મજહબમાં હારેમનને ખોદાના હરીફ તરીકે એક રતીભાર પણ કબુલ નથી રાખ્યો. એ નીચલી બાબદો ઉપરથી ખોલ્લું દીસે છે. જ્યારે આપણા ધર્મમાં અહુરમજદને હરવેસ્પઆગાહ તરીકે ગણ્યો છે ત્યારે હારેમન કમ-ફેહમ અને ભવીશ્થી બીન વાકેફ છે. જ્યારે અહુરમજદ સર્વવ્યાપક અથવા સઘલે હાજર છે ત્યારે આહરેમનને એમ હાજર ગણ્યો નથી. જ્યારે અહુરમજદ સર્વશકતીમાન છે ત્યારે આહરેમન નાતવાન છે. જ્યારે અહુરમજદ નીરંતર છે ત્યારે આહરેમનનો છેડો આવવાનો છે. આહરેમનનું એ ચીત્ર "બુનદેહશ"નાં પેહેલા બાબમાં ઘણું સારી રીતે આપ્યું છે. હવે ત્યારે આહરેમન અહુરમજદનો હરીફ કહેવાયજ કેમ? તમારા હરીફમાં તમારા સરખી શકતી ઘણી નહીં તો થોડી હોવી જોઇએ.

આહરેમનનાં ઉપલાં ચીત્ર ઉપરથી તો માલમ પડે છે કે તેનામાં અહુરમજદનાં હરીફ તરીકે ગણાવાની શકતીઓતો પોતાની ઘેરહાજરીથી જાહેર પડી આવે છે. ત્યારે એમ કેમ કેહેવાઇ શકાય કે જરથોશ્તીધર્મમાં 'આહરેમન'ને ખોદાનો હરીફ ગણ્યો છે?

મરનાર ડાકટર હાઉનો કાબેલ ગોઠીઓ ડાકટર વેસ્ટ બેશકતી-મત સામે જરથોશ્તીધર્મની ફીલસુફીનો કાબેલીઅતથી બચાવ કરે છે.[1] તેના વીચાર પ્રમાણે જો જરથોશ્તીધર્મને એ આળ લાગતું હોય તો ખ્રીસ્તી ધર્મને તો તે વધારે લાગવું જોઇએ, કારણ કે જેમ ખ્રીસ્તીધર્મ સેતાનની અને બદીની નીરંતરતા Eternity of Evil માને છે તેમ જરથોશ્તીધર્મ કાંઇ માનતો નથી. પાછલોધર્મ તો સમજાવે છે કે આખેરે આહરેમનની હાર છે અને સ્પેંતામીનોની ફતેહ છે. બદી નોસ્તીમાં જવાની અને ભલાઇ કાયમ રહેવાની. રેવરન્ડ મરે મીચલ જેવા બુઝોર્ગ પાદરીઓ, પોતાનાં ધર્મની સ્તુતી કરવાનાં ઝનુનમાં બીજાઓનાં ધર્મને ગેરઇનસાફ કરે એ ઘણું અજાયબ જેવું છે. ડાકટર વેસ્ટ જેવા કાબેલ લખનાર જેણે જરથોશ્તીધર્મનાં પેહેલવી પુસ્તકોનો સારો અભ્યાસ કર્યો છે, તેનાં અપક્ષપાત વીચારો તરફ આંખવીચામણી કરી, પોતે કાચનાં ઘેરમાં રેહી બીજા ઉપર પથ્થર ફેંકનારાઓની હાલતમાં એઓ આવી પડે છે. એવા લખનારાઓ માટે ડા૦ વેસ્ટના નીચલા વીચારો ખચીત અગતનાં થઇ પડશે.

જરથોશ્તીધર્મમાં આહરેમનની કમ-ફેહમી અને બીન વાકેફી, સર્વ જગ્યાએથી ગેરહાજરી, અને કમશકતી જે જણાવી છે તે ઉપર લંબાણથી વીચાર આપી સેવટે એ વિદ્વાન કહે છે કે "બદીના કર્તા તરીકે આહરેમનને માનવાનું એકીન પારસી ધર્મને જો બેઇશ્વરી-મત બનાવેતો સમજવું મુશ્કેલ થઇ પડે છે કે સેતાન વિષેના એકીન ઉપરથી ખ્રીસ્તીધર્મ શા માટે-ઇશ્વરી-મત ન ગણાય. કોઇબી રીતે બુનદેહશ ઉપરથી તો ખોલ્લું દીસે છે કે એક ખ્રીસ્તી

---

૧ વેસ્ટનો પેહેલવી પુસ્તકોનો તરજુમો ભાગ ૧ લો દીબાચો પાનું ૬૯

જ્યારે જરથોસ્તીધર્મ સામે બે—ઇશ્વરી—મત તરીકે વાંધો લીએ છે ત્યારે (પોતાના ધર્મના સંબંધમાં) જોખમ ભરી જગાપર ચાલેછે.”

હવે જરથોસ્તીધર્મ, ઇશ્વરની એ બેશકતીઓ વિષેની ફીલસુફી સહમજાવી, આપણને સ્પેંતામીનોની તરફેન કરવાને ફરમાવે છે અને અંગ્રેમીનોને ધીક્કારવાને કહે છે. આપણ માણસ જાત માટે, સ્પેંતામીનોની શકતી પ્રમાણે વ્રદ્ધી કરવી, એ ઘણું ફાયદેમંદ છે. જે પદાર્થો અને જે કાંમો માણસ જાતનાં મોતા ભાગના ઘણામાં ઘણા ફાયદામાટે હોય, તેઓને વધારવાં એ સર્વ માણસનો ધર્મ છે. એટલામાટે સ્પેંતામીનોની શકતીની તરફેન કરવી એ આપણ માણસ જાતની ફરજ છે. આપણ માણસ જાતનાં સામના અને દરેકના ફાયદા માટે સ્પેંનામીનોની ઉત્પન્ન અને વૃધી કરનારી શકતીની અગત છે, એટલા માટે આપણી ફરજ છે કે એ શકતીને વધ્ધાં-ની વૃધીનાં કાંમ કરવાં અને અંગ્રેમીનોની નાશ કરનારી શકતીને ધીક્કારી નાશ અને કોતાહીનાં કાંમોથી દુર રેહેવું.

આપણા પેગમબરે પોતાનાં ધર્મમાં આપણને એ ફરમાન બોલ્લું આપ્યું છે. એટલાજ માટે ફરવરદીન યષ્ટ (ફ. ૯૩) માં કહે છે કે “જરથોશતનાં જનમવા અને વધારા (મોહોતી ઉમ્મરમાં આવવા)થી પાણી અને ઝાડ પાનો ખુશાલ થયાં, જેનાં જન-મવા અને વધવાથી પાણી અને ઝાડ પાનો ઉગતાં થયાં, જેનાં જનમવા અને વધવાથી સઘલી સ્પેંતામીનોની પેદાયેશ ખુશીનાં શખુન આચરી.” ટુકમાં બોલીએ તો જરથોશતનાં જનમથી સઘ-લી કુદરત ખુશી થઈ.

વળી આપણા પેગમબરે ગાથામાં અંગ્રેમીનોની શકતીને ધીક્કારવાને અને તોડવાને ફરમાવ્યું છે તે ઉપરથી વંદીદાદની ૧૯ મી પરગરદ (ફ. ૪૬) પ્રમાણે દેવો (અંગ્રેમીનોની ખાશીએત ધરાવનારાઓ) પોતાની દલગીરી જાહેર કરે છે કે “જાતોબે ચો

અશવ જરથુશ્ત્રો નમાનહે પોઉરૂશસ્પહે" એટલે અફસોસ કે પોરો-શસ્પનાં ઘેરમાં અશો જરથોશ્ત જનમ્યો.

એ ઉપલા ફકરાઓથી માલમ પડે છે કે જરથોશ્તે સ્પેંતા-મીનોની શકતીને વખાંણુવાનું અને અંગ્રેમીનોની શકતીને ધીક્કાર-વાનું ફરમાંન આપવાને લીધે જ્યારે પેહેલાની પેદાયશ ખુશી થાઈ ત્યારે બીજીની ગમગીન થાઇ અને અફસોસ કરવા લાગી.

હવે સ્પેનામીનોની અને અંગ્રમીનોની પેદાયશ એટલે શું તે ઉપર વીચાર કરતાં માલમ પડે છે કે જે પેદાયશો માણુસ જાત-નાં મોટા ભાગનાં તનમનના સુખને માટે અગતની તે સ્પેનામી-નોની પેદાયશ ગણાય અન જે નુકશાન કારક તે અંગ્રમીનોની પેદાયશ ગણાય. એ રીતે જોતાં અવસ્તામાં નીચલી પેદાયશોને સ્પેંતામીનોની ગણી છે. ખોરશેદ, માહ, સેતારા, જમીન, પાણી, ઝાડપાંન, કેટલીક જાતનાં પક્ષી, અને મોહટાં પસુ વીગેરેની પાસ બાની કરનારા કુતરાઓ, ગંધીલી અને દુખ દરદ ઉત્પન્ન કરનારી જમીન, અનાજ ખરાબ કરનાર કીડી વીગેરે પેટે ચાલનારાં જાનવરો અંગ્રેમીનોની પેદાયશ છે. એ પેદાયશો ઉપરાંત, નીચે વર્ણવેલાં માણુસો, ખાશીઅતો, ચીજો અને સાંચનો અંગ્રમીનોને લગતાં છે એમ અરદીબેહેશ્ત યષ્ટ(ફ. ૭) ઉપરથી માલમ પડે છે. બીમારી, મોહતનો દેવ, (નેક માણુસનો) દુશમન, અશોઇને તજનાર, અશોઇ વગરનો માણુસ, માણુસો ઉપર જુલમ કરનાર, સાંપની તોખમ (ખાશીએત)નો, વરૂની તોખમનો, બે પગાં વરૂનીનોખમનો, બુરા વીચારનો, ઉલટા વીચારનો, આકરા સ્વ-ભાવનો, ચુગલીખોર, દોસ્તીનાં ગુણ નહીં ધરાવનાર, બુરી નજર વાલો, જુઠું બોલનાર ઘણો જુઠો, વેશીઆ, અને ઉત્તર દીશા એથી ફુકતો પવન.

વોહુમન અને અકમન—એ પ્રમાણે આપણે જોયું કે કુલ કુદરતમાં પેદાયશ અને અંત વધારો અને ઘટાડો

વુધી અને નાશ, એવી બે એકમેકથી ઉલટી અસર ઉત્પન્ન કરનારી અહુરમજદની પોતાની બે શકતીઓ નામે સ્પેંતામીનો અને અંગ્રમીનો છે. હવે સ્પેંતામીનોની શકતીને મદદ કરવાને કે અંગ્રમીનોની શકતીને મદદ કરવાને, જે ખવાશ યા વીચાર માણસનાં મનમાં આવે છે તે પણ બેનામોથી જણાવેલો છે "વોહુમન" અને "અકમન". જે વીચાર યા ખવાશથી માણસ સઘલું ભલું અને સારૂં કરવાને શકતીવાન થાય છે તે વોહુમન અથવા બહમન (ભલો વીચાર) છે અને જે વીચાર યા ખવાશથી માણસ બુરૂં અને ભુડું કરવાને લલચાય છે તે અકમન (બુરો વીચાર) છે. બીજા શબ્દોમાં સ્પેનામીનોને લગતાં કાંમ કરવાનું "વોહુમન" સુચવે છે પણ અંગ્રેમીનોને લગતાં કાંમ કરવાનું "અકમન" સુચવે છે. એ બેહુ ખવાશ માણસમાં ભેલાએલા છે.

હવે જે બે શકતીઓ મારફતે અહુરમજદ આપણી શ્રુષ્ટીનો કારોબાર ચલાવે છે તે શકતીઓનાં હાથ હેઠલ જુદી જુદી શકતીઓ છે. સ્પેનામીનોની શકતીને માટે વોહુમન (બહમન=ભલુમન) અશવહીશ્ત (અરદીબેહેશ્ત=સૌથી સરસ પવીત્રાઇ) ક્ષથ્રવઇર્ય (શેહેરીવર=મરજી પ્રમાણેની સતા) સ્પેંત આરમઇતી (સપંદારમદ =ભલી તાબેદારી) હઉર્વતાત (ખોરદાદ=સંપુર્ણતા) અને અમેરેતાત (અમરદાદ=અમર્ગી) નામની શકિત મદદગાર છે.

અંગ્રેમઇન્યુશની શકતીનાં પણ છ મદદગાર છે. જેમ સ્પેનામીનોનો મુખ્ય મદદગાર વોહુમન (ભલો વીચાર) છે તેમ અંગ્રેમીનોનો મુખ્ય મદદગાર અકમન (બુરો વીચાર) છે. એનાં બીજા મદદગારો નીચે પ્રમાણે છે ઇંદ્ર, સઉર્વ, નાઓઙહઇથ્ય તઉરૂ અને ઝઇરીચ (વં, ૧૦ ક. ૯ ને ૧૦ ૧૯ ક. ૪૩. બુનદેહશ બાબ ૧ ક. ૨૭). જેમ સ્પેંતામીનોના મદદગારો અમે શાસ્પંદો તરીકે જણાયલા છે તેમ અંગ્રમીનોના મદદગારો "દેવો" તરીકે જણાએલા છે, જે નામ ઉપરથી અંગ્રમીનો પોતે "દએવ-નામ દેવ" તરીકે જણાયલો છે.

આપણા પેગમબરની વીચાર નશીલ ફીલસુફી એ પ્રમાણે છે. એ ઉપરથી ડાકટર હાઉ કહે છે કે જે જમાનાંમાં જરથોશતનો જનમ થયો હતો તે જમાનાનાં પુરાતનપણા તરફ જોતાં જરથોશત ખુદ તેનાં જમાનામાં તો શું પણ તેની પણ ઘણાં પછીના જમાનાંનાં વીધ્વાનોમાં ઘણો પુરવીન હોવો જોઇયે.

જરથોશતે શીખવેલી નીતીની ફીલસુફી.

હવે આપણુ આપણા એકરારનામાનાં ૫) માં અને એક ઘણા અગતનાં એકરાર ઉપર આવીએ. આપણા પેગમબરે સીખવેલી વીચાર નશીલ ફીલશુફીની તપાસ આપણુને આપણા પેગમબરે સીખવેલી નીતીની ફીલસુફી ઉપર લાવે છે કે જે ફીલસુફીની રચનાનો તેનો વીચાર નશીલ ફીલસુફી સાથે સંબંધ છે.

એ ભાગમાં સમાવેલા એકરાર ઉપર જરથોશતી ધર્મની નીતીની ફીલસુફીનો જાણે પાયો રચ્યો છે. ભણનાર પોતાને માજદયશ્ની જરથોશતી તરીકે પાછો જાહેર કરી એકરાર કરે છે કે "આસ્તુયે હુમતેમ મનો, આસ્તુયે હુખતેમ વચો, આસ્તુયે હવર્શ્તેમ શ્યઓથનેમ" એટલે "હું નેક વીચારેલા વીચારને નેક ઓચરેલા વચનને અને નેક કરેલાં કાંમને વખાનું છુ." એ એકરાર દીનમાં એક નવા દાખેલ થનાર માટે ઘણો અગતનો, ઘણો અવશ્યનો, અને ઘણો જરૂરનો છે અને તેમ અવસ્તાનાં ઘણાંક ભાગોમાં ગણવામાં આવ્યો છે. એટલા માટે એ એકરારની તપાસ આપણુ જરા વધારે લંબાંણુથી લેઇશું.

આપણે જરથોશતની વીચાર નશીલ ફીલસુફીની બાબદમાં આગલ જોયું કે આપણુ દરેક માણુસ જાતની ફરજ છે કે સ્પેનામાનોની શકતીને વખાંની તેને લગતાં કાંમ કરવાં અને અંગ્રેમીનોને ધીક્કારી તેને લગતાં કાંમોથી દુર રેહેવું. બીજા શબ્દોમાં ભલાઈ અને નેકીના કાંમ કેરવાં અને ભુંડાઇ અને બદીથી દુર રેહેવું. બીજું આપણે જોયું કે જે

ખવાસ અથવા વીચાર આપણને પેહેલાં કાંમો કરવાને એટલે ભલાં અને નેક કાંમો કરવાને ઉસકેરે છે તે વોહુ-મન (બહે-મન) છે અને જે ખવાસ અથવા વીચાર પાછલાં એટલે ભુંડાઈ અને બદીનાં કાંમો કરવાને આપણને લલચાવે છે તે અકમન છે. એ બેઊ ખવાશો "વોહુમન" અને "અકમન" આપણુ માણસ જાતની મનશની ગવશની અને કુનશની (વીચાર, વચન, અને કાંમ) ઊપર પોતાની અમર ચલાવે છે. એક એ મનશની ગવશની અને કુનશની ને ભલે અને નેક માર્ગે લઈ જવાની કોશેશ કરે છે તો બીજો તેઓને ભુંડે અને બદ માર્ગે લેઈ જવાને તજવીજ કરે છે. જો પેહેલો ખવાશ પોતાની કોશેશમાં ફાવે છે તો આપણી મનશની, ગવશની અને કુનશનીનું સેવટ હુમત હુખ્ત અને હવર્ષ્ટ (સારા વીચાર, સારા વચન, અને સારાં કાંમ)માં આવે છે. જો બીજો ખવાશ પોતાની તજવીજમાં ફાવે છે તો આપણી મનશની ગવશની અને કુનશનીનું સેવટ દુશમત, દુઝુખ્ત અને દુઝવર્શત (બુરા વીચાર, બુરા વચન અને બુરાં કાંમ)માં આવે છે.

હવે જ્યારે આપણી ફરજ છે કે સ્પેનામીનોની તરફેન થવું અને અંગ્રમીનોની વીરૂધ જવું અને જ્યારે આપણું "વોહુ-મન" સ્પેનામીનોની તરફેન કરે છે. અને 'અકમન' અંગ્રમી-નોની તરફેન કરે છે ત્યારે આપણે તો "વોહુમન"ની ઊસકેરની પ્રમાણે ચાલવું જોઇએ અને "અકમન"ની ફુસલવનીથી દુર રેહેવું જોઇએ. બીજા શબ્દોમાં આપણા વીચાર વચન અને કર-ણી ઊપર આપણાં "વોહુમન"ને રાજ્ય ચલાવવા દેવું જોઇએ અને તેઓ ઊપર "અકમન" નીજો કાંઈ પણ સત્તા હોય તો તે તોડવી જોઇએ.

આપણાં જરથોસ્તી ધર્મની નીતીની ફીલસુફીનો પાયો "હુમત હુખ્ત અને હવર્શત" ઉપર છે એમ જે વારે ઘડીએ કેહે-વામાં આવે છે તેની સચ્ચાઇએ ઊપરથી ખોલ્લી દીસે છે. ધોરજ

વીચાર અને અક્કલથી ગોર કરતાં માલમ પડે છે કે ખરેખર એ ત્રણ ઉપર જરથોશતી ધર્મનો પાયો છે. જે ધણી પોતાનાં વીચાર વચન અને કાંમ સ્વચ્છ અને નેક રાખે તે ખરેખર આએ ... પલની દુનીઆના દર્યામાંથી પોતાની જીંદગીનું વહાંણ સલા... હાંકી લેઇ જઈ શકે.

હવે એ એકરાર ઉપર, એ "હુમત હુખ્ત અને હુવરસ્ત" ઉ... જરથોશતી દીનની નીતીની ફીલસુફીનો પાયો રચેલો છે તે ...દી... દની ૫ મી અને ૧૦ મી પરગરદ ઊપરથી માલમ પ... પાંચ મી પરગરદ (ફ. ૨૧) માં અહુરમજદ જરથોશતને કહે છે "યઓજ્દાઓ મશયાઇ અઇપી જાંથેમ વહીશ્તા. હા યઓજ્દાઓ જરથુશ્ત્ર યા દએન માજ્દયસ્નીશ. યો હવાંમ્ અંઘવામ યઓજ્દાઇતી હુમતાઇશચ, હુખ્તાઈશચ હ્વર્ષતાઇશચ." એટલે

"પવીત્રાઇ માણસને માટે જનમથીજ ઘણી સારી છે તે કે જે માજદયશ્નની દીન છે તે પવીત્રાઇજ છે. કોઇ પણ શખસ સારા વીચાર સારાં વચન અને સારાં કામથી પોતાની જીંદગીને પવીત્ર કરે છે."

આએ ફકરો માજદયશની ધર્મના નીતી—શાસ્ત્રનો પાયો શા ઉપર છે તે દેખાડવા માટે ઘણો અગતનો છે. અહુરમજદ કહે છે કે માણસે જનમથીજ પવીત્રાઇ અખત્યાર કરવી જોઇએ. કારણ કે પવીત્રાઇ તેજ જાણે માજદયશ્નની દીન છે. અંહી માજદયશ્નની દીનનું જાણે એક ટુક ગુણનિરૂપણ આપ્યું છે, કે "માજદયશ્નની દીન એટલે પવીત્રાઇ." માજદયશ્નની દીન પાલવી હોય તો પવીત્રાઇ (અશોઇ) (તન અને મનની) જાલવવી. હવે એ પવીત્રાઇ તે શું અને તે કેમ જલવાય તે પછીના વાકયમાં જણાવે છે, કે ભલા વીચાર, ભલાં વચન અને ભલાં કાંમઅખત્યાર કરવાં એ પવીત્રાઇ છે અને એ ત્રણ અખત્યાર કરવાથી માનસ પોતાની જીંદગીને પવીત્ર કરી શકે છે. એ ફકરા પરથી "અશો"એટલે શું તેનું પણ જાણે

એક ટુંકું ગુણુનિરૂપણ મલે છે કે જે "હુમત હુખ્ત અને હવરશત (નેક વીચાર નેક વચન અને નેક કરણી) અખત્યાર કરે તે અશો" "અશો"થી ઉલટો શબ્દ અવસ્તામાં દરવંદ ([illegible]) છે જેનો છુટો અર્થ ([illegible]=દોડવું=[illegible]=) ધાતુ ઉપરથી દોડનાર, ભટકનાર થાય છે. એ શબ્દનું ગુણનિરૂપણ પણ આપણે એજ ફકરા ઉપરથી કાઢી શકીએ કે "જે શખસ હુમત હુખ્ત અને હવરશતના તરીકાથી (દુર) દોડી જાય, બીજા શબ્દોમાં જે દુશમત દુઝુખ્ત અને દુઝવરસ્ત (બુરો વીચાર, બુરાં વચન અને બુરી કરણી) અખત્યાર કરે તે દરવંદ."

એજ ફરમાંન પાછું વંદીદાદની ૧૦ મી પરગરદ (ફ. ૧૮ ને ૧૯) માં જાહેર કર્યું છે. એ પરગરદનાં અને ૫ મી પરગરદનાં ફરમાનનાં ફકરાઓ વચ્ચે ફરક એ છે કે પાંચમી કહે છે કે "હુમત હુખ્ત અને હવરશતથી કોઇબી માણસ પોતાની જીંદગીને પવીત્ર કરે છે." આએ પરગરદમાં કહે છે કે એ ત્રણેથી કોઇ પણ માણસ પોતાનાં અંતઃકરણને પવીત્ર કરે છે. હવે અંતઃકરણની પવીત્રાઇ તે શું અને તે કેમ પવીત્ર થાય તે આગલ ચાલતાં સહમજાવે છે કે "હુમત હુખ્ત અને હવરશતથી અંતઃકરણને પવીત્ર કરવું તે અંતઃકરણની પવીત્રાઇ ગણાય."

"ફ્રસ્તુયે હુમતોઇબ્યસચા" નામનું આપણું નામીચું ભણતર, જે અવસ્તાની પતેતને નામે ઓલખાએ છે પણ જે એક પતેત કરતાં એક ટુંકું એકરાર નામુ વધારે છે અને જે ઇજશનેના યાઇઓ હઇથીમ નામના હાનો એક ભાગ (ફ. ૧૭ ને ૧૮) છે, તેમાં ભણુનાર એ એકરાર વધારે જોરો જબર રીતે કરે છે. એ ભણતરમાં ભણુનાર હુમત, હુખ્ત અને હવરશતને પોતાની મનશની, ગવશની અને કુનશનીથી વખાનવાને કબુલે છે એટલુંજ નહીં પણ એઓને અખત્યાર કરવાને અને એઓથી ઉલટાં દુશમત દુઝુખ્ત અને દુજવરશતને તર્ક કરવાને કબુલે છે. તે કેહે

છે કે "સારા વીચાર, સારા વચન અને સારાં કામને હું મારા વીચાર, વચન અને કામથી વખાંનું છું. નેક વીચાર, નેક વચન અને નેક કામને હું અખત્યાર કરૂં છું. (પણ) ભુડાં વીચાર, ભુંડા વચન અને ભુંડાં કાંમોનો હું ત્યાગ કરૂં છું." એ ભણતર આપણાં એકરાર નામામાંનાં આપણી તપાસવાલા "આસ્તુયે હુમ તેમનો આસ્તુયે હુખ્તેમ ચવચો, આસ્તુયે હ્વર્ષ્તેમ બ્યઓથનેમ" નું જાણે વિવર્ણન (paraphrase) છે.

ઈજશનેનાં "અહુરેમ મજદાંમ" નામનાં ૩૫) માં હા (ફ.૨) માં પણ ભણનાર "હુમત, હુખ્ત અને હવરશ્ત"ની સ્તુતી કરનાર તરીકે પોતાને જાહેર કરે છે. એ હા (જેનો બીજો ફકરો આફ્રીનગાનોમાં આપણ "હુંમત નાંમ હુખ્ત નામ" નામનાં ફકરાથી ભણીએ છીએ તે)માં ભણનાર કહે છે કે "નેક વીચાર, વચન અને કાંમ જે અહીં અને કેઠેબી કરવામાં આવ્યાં હોય અથવા કરવામાં આવે તેઓને હમે વખાંનીએ છીએ."

આપણું "વીસ્પ હુમત વીસ્પ હુખ્ત"નું ભણતર પણ આપણી તપાસવાલા "આસ્તુયે હુમતેમમનો"વાલા ભાગનું એક જાતનું વિવર્ણન છે. એ ભણતરમાં ભણનાર કહે છે કે "તમાંમ ભલા વીચારો તમામ ભલા વચનો અને તમાંમ ભલાં કામો બુધ્ધીથી કરેલાં છે. તમામ ભુંડા વીચારો તમામ ભુંડા વચનો અને તમામ ભુંડાં કાંમો બુધ્ધીથી કરેલાં નથી. તમામ ભલા વીચારો, તમામ ભલા વચનો અને તમામ ભલાં કામો બેહેશ્ત તરફ લેઈ જાય છે. તમામ ભુંડા વીચારો તમામ ભુંડા વચનો અને તમામ ભુંદાં કાંમો દોજખ તરફ લેઈ જાય છે. સઘલા ભલા વીચારો, ભલાં વચનો અને ભલાં કામોનો (બદલો) બેહેશ્ત છે. એ પ્રમાણે નું પરીનામ અશો માણસને માટે ખોલ્લું છે."

એ ભણતર, આપણાં એકરાર નામામાં ભણનાર સારા વીચાર વીગેરેની જે સ્તુતી કરે છે તેનો બદલો શું છે તે જણાવે

છે, કે સારી મનશની ગવશની અને કુનશની એ બેહેશ્તના દરવાજાની ચાવી છે અને બુરી મનશની ગવશની અને કુનશની દોજખનો દરવાજો ખોલે છે.

એજ કારણને લીધે "નામ સેતાયશને"ની નામીચી પાજંદ બંદગીમાં ભણનાર ઇચ્છે છે કે "પ કામે તો કેરફેહગર તવાનમ કર્દ આને તો પરસ્તશને પ બેહ-મનશને બેહ-ગવશને બેહ-વર્જશને, વશાએમ રાહે રોશન કે આમ ન રસાદ ગેરાન પજદ દોજખ" એટલે કે "ઓસવાબના ખાવીંદ! તારી મરજી પ્રમાણે ભલા વીચાર ભલાં વચન અને ભલાં કાંમોથી તારી પરસ્તેશ કરવાને હું શકતીવાંન થાઉં (કે તેથી) (બેહેશ્તનો) રોશન માર્ગ ખોલું કે જેથી કરીને દોજખનું ભારી દુખ મને નહીં પોહોચે." પેહેલવી નામ સેતાયશને જે દીનકર્દની ૮૧ મી બાબદમાં આવી છે ત્યાં પણ ભણનાર બરાબર એજ અર્જ ગુજારે છે.

પતેત પશમાંનીનો "ફ્રાજ સેતાયમ" નામનો પેહેલો કરદો જે આપણે આગલ તપાસેલાં "ફ્સ્તુયે હુમતોઇબ્યસચા" નામનાં "અવસ્તાની પતેત"ને નામે જણાયલાં ભણતરનો પાજંદ જબાંનમાં ખોલાસા વાર તરજુમો છે તેમાં પણ ભણનાર શરૂઆતમાંજ "ફ્રાજ સતાયમ હરવેસ્પ હુમત હુખ્ત હવરસ્ત" વીગેરે શબ્દોથી એકરાર કરે છે કે "તમામ ભલા વીચાર, ભલાં વચન અને ભલાં કાંમને (મારા) વીચાર વચન અને કાંમે કરીને વખાંનું છું; તમામ ભુંડા વીચાર ભુંડાં વચન અને ભુંડાં કાંમને (મારા) વીચાર વચન અને કાંમે કરીને ધીક્કારૂં છું. તમામ ભલા વીચાર, ભલા વચન અને ભલા કામને હું (મારા) વીચાર વચન અને કાંમે કરી અખત્યાર કરૂં છું કે (તેથી) હુ સવાબ કરૂં. તમામ ભુંડા વીચાર ભુંડા વચન અને ભુંડા કાંમને હું (મારા) વીચાર, વચન અને કાંમે કરી તર્ક કરૂં છું કે (તેથી) હું ગુનાહ ન કરૂં."

"પતેત પશેમાની" ની સેવટે "પ આંનદીન દસ્તુરએસ્ત હોમ" ના કરદામાં પણ ભણનાર એજ એકરાર મજબુતીથી કરે છે કે "પ જીંવદીએ જાન આસ્તુઆંન હોમ, હુમત પ મનશને, આસ્તુઆંન હોમ હુખ્ત પ ગવશને, આસ્તુઆંન હોમ હ્વરસ્ત પકુનશને" એટલે કે "મારા જાનની હસ્તી સુધી (એટલે મરણ સુધી) હું ભલાં વીચાર ઉપર (મારા) વીચારથી ઓસ્તવાર છું, ભલા વચન ઉપર (મારા) વચનથી ઓસ્તવાર છું અને ભલાં કામો ઉપર (મારાં) કાંમથી ઓસ્તવાર છું."

વળી વંદીદાદની ૧૮ મી પરગરદમાં બે વાર (ફ઼.૧૭ ને ૨૫) એ વિષે ફરમાન આપવામાં આવે છે કે " મા પ્રયાંમ વહીશ્તનામ અઇઉવીશ્યો બુયત હુમતહેચ મનંઘહો હુખ્તહેચ વચંઘહો હ્વરશતહેચ શ્યઓથનહે; પ્રયાંમ અચીશ્તનામ અઇઉવીશ્યો બુયત દુશમતહેચ મનંઘહો દુઝુખ્તહેચ વચંઘહો દુઝ્ઉવરશતહેચ શ્યોથનહેચ. "એટલે કે સૌથી શ્રેષ્ટ ત્રણ (ચીજ) ભલો" વીચારેલો વીચાર, ભલો ઓચરેલો વચન અને ભલુ કરેલું કાંમ (એથી) તમો દુર ના થતા. (પણ) સૌથી દુષ્ટ ત્રણ (ચીજ) ભુંડો વીચારેલો વીચાર, ભુંડો ઓચરેલો વચન અને ભુડું કરેલું કાંમ (એથી) તમે દુર રેહેજો."

એક માણસનાં હુમત હુખ્ત અને હવરશતને અવસ્તામાં એટલું બધું વજન આપેલુ છે કે ઇજિશનેનાં ૪)થા હાની શરૂઆતમાં જયાં ભણનાર અહુરમજદને અને તેનાં અમેશાસ્પંદો ને થોડીક પવીત્ર ક્રીયામાં વપડાતી ચીજો જેવી કે હોમ મ્યજદ, જોર, બરસમ વીગેરે અર્પણ કરવા પોતાનો વીચાર જાહેર કરે છે ત્યાં સર્વેથી પેહેલે હુમત હુખ્ત અને હવરશતના નામો દે છે.

વળી ઇજશનેનાં ૧૦ માં હાં (ફ઼. ૧૬) માં હોમની ક્રીયા કરનાર શખસ પોતાનું એકીન જાહેર કરે છે ત્યાં પણ પોતાને હુમત હુખ્ત અને હવરશાત પ્રમાણેનો જાહેર કરે છે. તે કહે છે કે "હુ પાંચમાનો (એટલે પાંચ પ્રમાણે ચાલનાર) છું ને પાંચમાંનો નથી.

૧) નેક વીચારવાલો છું, બુરા વીચારવાલો નથી, ૨) નેક વાંનીવાલો છું, બુરી વાણીવાલો નથી. ૩) નેક કાંમ કરનાર છું, બુરાં કાંમ કરનાર નથી. ૪) તાબેદાર છું, ના ફરમાન નથી, ૫) અને અશો છું પાપી નથી. વળી હાદોખતનુશક (ફ. ૭) માં કહે છે કે "જે કોઇ ખોરદાદ અને અમરદાદ પુરતા પણું અને આબાદી)ની યાદમાં ખાતી વખતે "હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત" ને વખાંણીને અને "દુશમત દુઝુવર અને દુઝ વરશત"ને ધીક્કારીને એક અશેમવોહુ ભણે તે જાણે બીજી વખત ૧૦) અશેમ વહું ભણ્યા બરાબર છે." એજ નુશક (ફ. ૧૧)માં વળી કહે છે કે બી-છાનાપર જતી વખતે અને તે પરથી ઉઠતી વખતે જે કોઇ "હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત"ને વખાની અને "દુશમત દુઝુખ્ત અને દુઝવરશ્ત"ને ધીક્કારી એક અશેમ વહુ ભણે તે જાણે બીજી વખત એક હજાર અશેમ વહુ ભણુવા બરાબર છે.

વળી એજ નુશક (૧૩) માં કહે છે કે ખાબ કર્યા આગ-મચ અને ખાબથી બીદાર થતાં જે કોઇ "હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત"ને વખાંની અને "દુશમત દુઝખ્ત અને દુઝવરશ્ત"ને ધીક્કારી એક અશેમવોહુ ભણે તે બીજી વખત જાણે દસ હજાર અશેમવોહુ ભણ્યા બરાબર છે.

એ ફરમાનની મતલબ એ છે કે એક માણસે ખાતાં કે પીતાં, ઉઠતાં કે બેસ્તાં, સુતાં કે જાગતાં હમેશાં "હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત" અખત્યાર કરવાનો અને દુશમત દુઝુખ્ત અને દુઝવરશ્તને ત્યાગ કરવાનો વીચાર કરવો.

યજશનેનાં ૭૦ માં હા (ફ. ૪) ઉપરથી માલમ પડે છે કે એક માણસે અશો ગણાવા માટે એ ત્રણ જરૂર સંપાદન કરવાં જોઇએ. ત્યાં ભણનારાઓ કહે છે કે "હમો કે જેઓ અશો નરો છેઇએ (એટલે) નેક વીચારથી વીચારનારા, નેક વચનથી બોલ-નારા અને નેક કાંમોથી કરનારા છેઇએ તેઓ અહુરમજદનાં પ્યારા દોસ્તો થાઇએ."

એજ કારણને લીધે વીસપરદનાં બીજા કરદા (ફ. ૫)માં જયાં કેટલીક ભલી પેદાયશો વીગેરેને યાદ કરવામાં આવી છે ત્યાં હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત ધવરાનાર અશો નરને પણ યાદ કર્યો છે. એ કરદામાં કહે છે કે "અશો નર જે હુમત, હુખ્ત અને હવરશ્ત અને પ્રધી કરનાર દાહપણ પકડી રાખનાર વીગેરે છે તેને હું ઇનીશનેમાં આરાધું છું."

એક પરણતાં જોડાંને આશીરવાદ દેતાં જે થોડાક શીખાંમનનાં શબ્દો કહેવામાં આવે છે તેમાં ખુદ શરૂઆતમાંજ એ શીખાંમન દેવામાં આવે છે કે "વીચારમાં સારા વીચાર વીચારજો, સખુનમાં સારા શબ્દો બોલજો, કરણીમાં સારાં કાંમો કરજો. તમામ બુરા વીચારને દુર કરજો, તમામ બુરા વચનોને દુર રાખજો, તમામ બુરાં કાંમોને દુર રાખજો."

આપણે અવસ્તાની શાહદતથી તપાસ્યું કે જરથોસ્તી ધર્મની નીતીની ફીલસુફીનો પાયો હુમત હુખ્ત અને હ્વર્શ્ત ઉપર છે. પણ હવે આપણે જરા તફસીલવાર તપાસીએ કે હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત એટલે શું? નેક વીચાર નેક વચન અને નેક કાંમો તે કેવાં? અને બુરા વીચાર, બુરા વચન અને બુરો કાંમ તે કેવાં? જગ પ્રસીધ્ધ પાદશાહ નોશેરવાંન અદલનાં જાણીતા કાબેલ વજીર બુઝરચેમેહેરનું પંદનામું શરૂઆતમાંજ સવાલ જવાબનાં રૂપમાં એ બાબેની સહમજન આપે છે. એ પ્રશ્નોત્તર નીચે પ્રમાણે છે.

સવાલ—"કયો મરદ વધારે બખતાવર છે?

જવાબ—તે કે જે વધારે બીગુનાહ છે.

સ૦—વધારે બીગુનાહ તે કોણ?

જ૦—તે કે જે યજદોનાં તરીકા ઉપર વધારે સાચો અને દેવોના તરીકાથી દુર રહેતો હોય.

સ૦—યજદોનો તરીકો તે કયો? અને દેવોનો તે કયો?

જ૦—યજદાનો તરીકો તે ભલાઇ, અને દેવાનો તરીકો તે બુરાઇ.

સ૦—ભલાઇ તે શું અને બુરાઈ તે શું ?

જ૦—ભલાઈ તે હુમત હુખ્ત અને હ્વરશ્ત અને બુરાઈ તે દુશમત દુઝુખ્ત અને દુઝવરશ્ત.

સ૦—હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત એટલે શું ? દુશમત, દુઝુખ્ત અને દુઝવરશ્ત એટલે શું ?

જ૦—પ્રમાણીક વીચાર તે હુમત, સખાવત તે હુખ્ત અને સચાઈ તે હવરશ્ત. અપ્રમાણીક વીચાર તે દુશમત, બખીલાઇ તે દુઝુખ્ત અને જુઠાઈ એ દુઝવરશ્ત.

સ૦—પ્રમાણીક વીચાર તે શું ? સખાવત તે શું ? અને સચાઇ તે શું ? અપ્રમાણીક વીચાર તે શું ? બખીલાઇ તે શું અને જુઠાઈ તે શુ ?

જ૦—પ્રમાણીક વીચાર તે એકે જે શખસને આએ દુનીઆને લગતી દોલતની વધારે આએપત દેખાય તે (શખસ) તે ચીજની ઉપર ઇચ્છા લેઇ જાય (એટલે તે ચીજ કરે)કે જેથી તે ચીનવતપુલ ઉપર પોહોંચે અને તેનું રવાંન દોજખમાં નહીં પોહોંચે.

સખાવત તે એકે તનનો ભાગ તનથી અને રવાંનનો ભાગ રવાંનથી નહીં રાખવો (એટલે જે કામથી તનને અને રવાંનને સુખ મલે તેમ કરવું.)

સચાઇ તે એકે પોતાના રવાન (ના ભલાં)ને સારૂ સચાઇથી અને વગર ફરેબે ચાલે.

અપ્રમાણીક વીચાર તે એકે જે આએ દુનીઆને મેહેમાનીને લગતાં મકાંન તરીકે ગણે અને મીનોઈ દુનીઆને સંકટભરેલાં મકાંન તરીકે ગણે તે તે ચીજની ઇચ્છા રાખે કે જેથી સેવટે તેના બદનને નુકસાની થાય અને રવાનને સજા થાય.

બખીલાઇ તે એકે જે તનથી તનના ભાગને અને રવાનથી

રવાનના ભાગને પાછો રાખે છે. (એટલે તે કાંમ કે જેનાથી તન અને રવાંનને સુખ સંપાદન થતું હોય તે ન કરે.)

જુઠાઇ તે એકે તનને ઇચ્છામાં અને રવાંનને ઠગાઇમાં રાખે."

બુઝરચેમેહેરનાં પંદનામાનાં ઉપલા સવાલ જવાબથી આપણને માલમ પડે છે કે "હુમત હુખ્ત અને હવરૂશ્ત" ઉપર અમલ કરવો એટલે એકે એક માણસે હમેશાં પોતાના વીચારને પ્રમાણીક રાખવા અને સચાઇ સંપાદન કરી સખાવત (પૈસા તેમજ વીચારની) અખત્યાર કરવી અને અપ્રમાણીક વીચાર જુઠાઇ અને બખીલાઇથી દુર રહેવું.

એ સવાલ જવાબ ઉપરથી બીજું એ માલમ પડે છે કે જે માનસ "હુમત હુખ્ત અને હવરૂશ્ત" અખત્યાર કરે છે તે માનસ સૌવઠે વધારે બખ્તાવર ગણાય છે, કારણ કે "હુમત હુખ્ત અને હવરૂશ્ત"ના કાનુન ઉપર ચાલીઆથી ભલાઇ સંપાદન થાય છે, જે ભલાઈ પોતે યજદનો તરીકો છે. યજદોનાં એ તરીકા ઉપર ચાલ્યાથી એક માણસ હમેશા બીગુનાહ રહે છે અને બીગુનાહ રહેવું એ બખ્તાવરીની નીશાન છે.

બુઝરચેમેહેરનાં પેહેલવી પંદનામાંના ઉપલા ભાગ ઉપરથી "હુમત હુખ્ત અને હવરૂશ્ત" એટલે શું તે આપણે જોયું. હવે ઇજશને (હા. ૧૯)માં "હુમત હુખ્ત અને હવરૂશ્ત" તે કેવી જાતનાં તેના જાણે આપણને દાખલા મલે છે. એ હા (ફ. ૧૬)માં "અહુનવર" ને ત્રણ ભાગ વાલો કહયો છે, ત્યાં પુછવામાં આવે છે કે તેના ત્રણ ભાગ તે કીઆ ? તેનાં જવાબમાં કેહેવામાં આવે છે કે "હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત" એ અહુનવરનાં ત્રણ ભાગો છે. પછી એજ હામાં આગલ ચાલતાં (ફ. ૧૯) પુછવામાં આવે છે કે હુમત (સારો વીચાર) તે શું ? હુખ્ત (સારો શબ્દ) તે શું ? અને હવરશ્ત (સારૂં કામ) તે શું ? તેના જવાબમાં દાખલા આપી કહેવામાં આવે છે કે "હુમત" તે આગલ વધેલો અશોઇનો વીચાર, હુખ્ત તે માથ્રસ્પેંત અને હવરશ્ત ને સ્તુતી પામેલી આગલ વધેલી

અશોઇની પેદાયશ. એ જવાબોમાં આપેલા દાખલા ઉપરથી "હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત" તે શું તે સમજ પડે છે.

હવે જો કે એક માણસની નીતીની જીંદગીનો પાયો હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત ઉપર છે તોપણ વધારે ધીરજથી વીચાર કરતાં એ ત્રણેમાં હુમત (નેક વીચાર) મુખ્ય છે.

હુખ્ત અને હવર્શતનો આધાર ઘણેક દરજ્જે બલકે સઘલે દરજ્જે "હુમત" ઉપર રહે છે. સારાં વચન અને સારાં કાંમ એ સારા વીચારનાંજ પરીનામ છે. જો વીચાર સારો હોય તો વણીક વાર વચન પણ સારાં ઓચરાએ અને કાંમ પણ સારાં નીવડે. અલબતે કેટલીક વાર એમ પણ બને છે કે એક માણસનો વીચાર બુરો હોય છે પણ તે બુરા વીચારનાં પરીનામ તરીકે તેનાથી જે કામ થાય છે અથવા વચન ઓચરાએ છે તે સારાં નીવડે છે. પણ એવા દાખલાઓ સાધારણ કાયદા કરતાં અપવાદ તરીકે વધારે હોય છે. જો વીચાર એક હોય અને તેનાં પરીનામ તરીકે તેવુંજ નહીં પણ કોઈ બીજું પરીનામ નીકલ્યું હોય, તો પણ તે કાંમનો દોશ ગુણ તપાસવા માટે આપણે તો અસલ વીચાર તરફ જોવું જોઇએ.

પેહેલવી દીનકર્દની ૨૭) મી, બાબદમાં પણ તેનો લખનાર પવીત્ર વીચારને સઘલા ભલા વીચાર, ભલાં વચન અને ભલાં કાંમનુ મુલ ગણે છે. એ કેતાબ પ્રમાણે એક માણસ જે સખુન બોલે તે ગમે તેટલા ભલા હોય અથવા તેનાં કાંમો ગમે તેટલાં નેક હોય પણ જો તેની અસલ નૈયત ભલી (હુમત)ન હોય તો તેના ભલાં વચનો અને કાંમથી જોઇતો સવાબ હાંસેલ થાઇ શકતો નથી. એ કેતાબનો લખનાર (વા. ૨જુ પા. ૬૬) કહે છે કે "જેનો વીચાર દીન ઉપર ભલો ન હોય અને તે જબાને કરી ઘણુંએ પઢે, તથા કાંમની મારફતે ઘણુંએ કરી બતલાવે તો પણ તેથી (તેનું કાંમ) દીનની સરત પ્રમાણેનુ નહી ગણાય. વળી (માણસ) પોતાની જબાંને અને કરણીની મારફતે નાધલામાં નાધલા ગુનાહ

નો પસ્તાવો કરે, અને તેનું મન જો માફી મેલવવાને લગતું નહીં હોય તો તે (આદમી પોતાના પાપનુ) નીવારણ કરનાર નથી." દીનકર્દના લખનારના ઉપલા ઉમદા વીચારો મહાનકવી શેકસપીઅરનાં નીચલા શબ્દોની આપણને યાદ આપે છે.

"My words fly above, my thoughts remain below
Words without thoughts never to heaven go."

એજ ભાગમાં આગલ ચાલતાં કહે છે કે એક માણસની દરેક કરણી તેનાં હુમત સાથે વલગેલી હોવી જોઇએ, નહીં તો મીનોઈ દુનીઆને લગતો બદલો તેને જેવી રીતે મલવો જોઇએ તેવી રીતે મલતો નથી. એટલે એક માણસનાં કામનો આધાર તેનાં વીચાર ઉપર રહે છે. નીચલી ટુંકી વારતા એ બાબદ ખોલ્લી રીતે સહમજાવે છે.

"એક દીવસ એક ભીક્ષકે એક ધણી પાસે ભીક્ષા માગી. તે ધણીએ પોતાનાં ગજવામાં હાથ ઘાલીઆ, એવા વીચારથી કે તેમાંથી એક બે દોકીઆંનો ઢબુ કાહાડી તે ભીક્ષકને આપે. તેના ગજવામાં ઢબુ સાથે રૂપીઆ પણ હોવાથી ઢબુને બદલે રૂપીઆ નીકલીઆ. તેણે ઢબુ જાણીને તે રૂપીઆ પેલા ભીક્ષકનાં હાથમાં મેલ્યો. હાથમાં મેલ્યા પછી જોય છે તો રૂપીઆ. તે જોઇને તે બોલ્યો "વારૂ ચાલ, રૂપીઆ તો રૂપીઆ, વધારે સવાબ લાગશે." પેલો ભીક્ષક બોલ્યો કે "અલબતે તુંને સવાબતો લાગશે પણ રૂપીઆ આપવાના ઇરાદાથીજ તુંએ ગજવામાં હાથ ઘાલી જો રૂપીઆ કાહડીઓ હોતે ત્યારે જેટલો સવાબ લાગતે તેટલો હાલ નહીં લાગશે. તારો વીચાર તો ફકત બે દોકીઆંનો ધર્મ કરવાનો હતો, પણ દૈવજોગે મારાં નસીબે ગજવામાંથી રૂપીઆ નીકલ્યો." એ વારતાની મતલબ એ છે કે આપણા કાંમનો અને તેથી થતાં પુન્યનો આધાર ઘણો ખરો આપણા નેક વીચાર ઉપર આપણી નેક નૈયત ઉપર રહે છે. જો વીચાર નેક હોય અને તેનું પરીનામ કદાચ કેટલાક સંજોગોને લીધે ખરાબ કાંમમાં પણ આવે

તો ફીકર નહીં. પણ એક કાંમ બુરી નૈયત યા ભુંડા વીચારથી કીધું હોય અને તેનું સેવટ કોઇક સંજોગોને લીધે સારૂ અને ભલુ આવે તો પણ તે કરનારને સવાબનો હમબેહેરો થતો નથી.

એક કાબેલ ન્યાયાધીસ પોતાનાં ઇનસાફમાં પણ એજ કાનુનનો ઉપયોગ કરે છે. એક ચોકસ કામ માટે શખસ ગુને-હગાર છે કે નહીં તે તપાસવા માટે તેની નૈયત (motives) ઉપર વધારે ધીઆંન આપે છે. બુરા ઇરાદાથી કરેલું કાંમ તેની નજરમાં ઘાણું સીક્ષાને પાત્ર છે.

દાખલા તરીકે એવું ધારો કે એક માણસ આપઘાત કરવાના ઇરાદાથી પોતાનાં ગલાંમાં ફાંસી દેઇ પોતાને દોરીથી ઉંચે ટાંગ્યો એવા વીચારથી કે થોડાવારમાં તે મરી જાશે. એવામાં તેનો એક દુશમન ત્યાં આવી લાગો કે જે તેનું ખુંન કરવાને તલપી રહયો હતો. તે આવીને જુએ છે તો પેલાએજ પોતાને હાથે ફાંસી દી-ધેલી કે આપઘાત કરે, પણ તેનામાં હજુર જીવ હતો. પણ એમ ટંગાઇ રેહેવાથી તે રખેને જીવતો રહે એવી ધાસ્તીથી તેનું મોત જલદી લાવવા માટે તે તેનાં માથાં તરફ એક પીસટોલ ફોડે છે કે તુરત તે મરી જાય. તે પીસ્તોલની ગોલી તેનાં માંથાને લાગ-વાને બદલે છટકી જઇ જે દોરીથી પેલો ટંગાઇ રહયો હતો તે દોરીને લાગે છે, જેથી તે દોરી તુટી જાય છે. તે જમીનપર પડે છે અને દોરી ઢીલી થઇ જવાથી તે હુશીઆર થાય છે અને તેનો જાન સલાંમત રહે છે. હવે આએ બાબદમાં તેનાં દુશમનની બુ-રી ધારનાં (દુશ્મત)નું પરીણામ તો સારાં કામ (હવરૂત)માં આવ્યું કારણ કે પેલા ઘણીનો જાન બચ્યો. પણ તેથી તે દુશમન ઇન-સાફની નજરે થોડો ગુનેહગાર થતો નથી. તેની ધારના તો પેલાનુ ખુંન કરવાની હતી. તેનું પરીણામ સારૂ આવ્યું તેથી તે કાંઇ થોડો સીક્ષાને પાત્ર નથી. દીનકર્દનાં ઉપલા ભાગમાં પણ એવીજ રીતનો વીચાર જણાવી કહે છે કે "દુનીઆને લગતા ઇનસાફની અંદર

આએ દુનીઆના ન્યાયાધીસોએ તેવાં (દુશમત વાલાં) આદમીઓનાં બોલવા ઉપર (ભરૂસો રાખી) ચુકાદો કરવો નહીં."

એ ઉપરથી માલમ પડે છે કે આપણા વચન (ગવશની) અને કાંમો (કુનશની)નો આધાર પણ વીચાર (મનશની) ઉપર છે. મનશની સારી તો સૌ સારૂં, મનશની ભુંડી તો સૌ ભુંડું. આપણા "વોહુમન"નું તુરતનું પરીનામ "હુમત" છે જે "હુમત"થીજ આપણ હુખ્ત અને હવરશ્ત ઓચરી અને કરી શકીએ છીએ. આપણાં "અકમન"નું તુરતનું પરીનામ બુરા વીચાર છે જે બુરા વીચારથીજ એક માણસ બુરા સખુન ઓચરવાને અને બુરાં કાંમો કરવાને લલચાય છે.

એ તપાસ ઉપરથી ખોલ્લું દીસે છે કે જે કેહેવામાં આવે છે કે જરથોશ્તી ધર્મની નીતીની ફીલસુફીનો પાયો "હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત" ઉપર છે તે તદન વાજબી છે. એ કરતાં પણ વધારે આગલ વધી આપણ કહીશું કે એ સઘલાંનો મુલ પાયો અને મુલ આધાર એક માણસનાં હુમત (નેક મનશની) ઉપર છે. જો એક માણસ હમેશાં નેક વીચારનેજ સંઘેરે અને બુરા વીચારને દુર કરે અને પછી તેવા નેક વીચારનેજ આધીન થઇ વચનો ઓચરે અને કાંમો કરે તો આએ ખારી દુનીઆના બોહલા અને વીચીત્ર દર્યામાંથી પોતાની જીંદગીની કીશ્તીને ખચીત સલાંમતી સાથ હાંકી જાય.

હવે જરથોશ્તી ધર્મે જેમ એક માણસની નીતીની જીંદગીનો પાયો તેનાં હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત ઉપર રચ્યો છે તેમ એઓ માટે વધતો ઓછો બદલો પણ ફરમાવ્યો છે. આપણે સાધારણ રીતે કહીએ છીએ "કરને જો" આએ દુનીઆમાં છે. એ કેટલેક દરજ્જે ખરૂં છે. ઘણાં માણસ પોતાની કરણીનાં ફલો આએ દુનીઆમાં એક યા બીજે રૂપે થોડાંકે ઘણાં ચાખે છે ખરાં, પણ આપણને કેટલાક દાખલા એવા મલે છે કે જેમાં માણસો એવાં ફલો નથી ચાખતાં. એક નેક વીચાર, વચન અને કરણીની

જીંદગી ગુજારનાર માણુસ આએ ખાકી દુનીઆમાં કેટલીક વાર એ ત્રણેનો બદલો નથી ચાખતા, બલકે કેટલીક વાર તેઓ આપણી સનમુખ દુખ ભોગવતા નજરે પડે છે. વળી કેટલીક વાર કેટલાક પાપીઓ જેઓએ પોતાની જીંદગીનો મોટો ભાગ બુરા વીચારો, બુરાં વચનો અને બુરાં કાંમોમાં ગુજાર્યો હોય છે તેઓને આપણ તેઓની લાયક સજાએ પોહોંચેલા નથી જોતા. પણ ત્યારે આપણે યાદ રાખવું જોઇએ કે આએ ક્ષણભંગુર દુનીઆની જીંદગી આપણી ખરી જીંદગીની દોરીનો ફક્ત એક થોડો ભાગ છે. વીદવાનો કહે છે તે ખરૂં છે કે આપણ આએ દુનીઆમાં ફક્ત મુસાફર છઇએ. આપણી આખી સીલસીલાબંદ જીંદગીનો ફક્ત થોડો ભાગ આપણ આએ દુનીઆમાં ગુજારવા આવીએ છીએ. જેમ આપણી આએ દુનીઆની જીંદગીનો ભાગ આપણે જુદાં જુદાં દેશો યા શેહેરોમાં થોડો વખત ગુજાર્યે છીએ તેમ આપણી આખી ખરેખરી જીંદગીનો ફક્ત થોડો ભાગ આએ દુનીઆમાં મુસાફર તરીકે ગુજાર્યે છીએ. એટલે આએ પલવારની દુનીઆની જીંદગી ગુજાર્યા પછી બીજી ભવીષની જીંદગી ગુજારનાર છઇએ, કે જે ભવીષની જીંદગીમાં એક માણસે આએ દુનીઆમાં જે સારા વીચારો, વચનો અને કામો યા બુરા વીચારો વચનો અને કાંમો, વીચાર્યા, ઓચર્યાં અતે કર્યાં હશે તેનો બદલો યા સજા મલશે.

પેહેલવી દાદેસ્તાને દીની (પુરસેશ પાંચમી)માં એ બાબે સવાલ કરવામાં આવે છે કે આએ દુનીઆમાં એક ભુંડા આદમી કરતાં ભલા આદમી ઉપર શું કારણસર વધારે જફા આવી પડે છે. એનાં જવાબમાં કહેવામાં આવે છે કે ભલાંઓએ આએ દુનીઆમાં જે સંકટ વેઠયું હશે તેનો બદલો તેઓને પેલી જેહાંનમા ખચીત મલશે, અને ભુંડાઓએ પોતાની ભુંડાઇ છતાં આએ જેહાંનમાં. જે કાંઈ ખુશી યા સુખ જોયું હશે તે જે ગમી અને દુખ તેઓને હવે પછી ખમવું પડશે તેની સાથ સરખાવતાં ફક્ત પલવારનું અને થોડા વખતનુજ ગણાશે.

એ ઉપરથી ત્યારે સવાલ ઉઠે છે કે જરથોસ્તી ધર્મ ભવીષની જીંદગી માને છે કે નહીં? આપણાં એકરાર નામામાં ભણનાર એ બાબે જો કે ખોલ્લા નહીં તો પણ આડકતરા એકરારો પુરતા કરે છે. અવસ્તાનાં બીજા ઘણાંક ભાગો ઉપરથી ખોલ્લું માલમ પડે છે કે જરથોશ્તી ધર્મ ભવીષની જીંદગી માને છે. જો એ ધર્મ ભવીષની જીંદગી નહીં માનતો હોયતો હુમત હુખ્ત અને હવરશ્તના પાયા ઉપર ઉઠાવેલી નીતીની જીંદગીની બુલંદ ઇમારત તુરત એઠે આવે. પણ એમ નથી. આપણાં ધર્મ પુસ્તકો અને તેમાં ખુદ ગાથાનાં લખાનો ભવીષની જીંદગી અને રૂહનું અમરંપણું માને છે. એના ટેકામાં આપણા હાદોખ્ત નુસ્કની બીજી અને ત્રીજી પરગરદો તરફ વીસ્તાસ્પયસ્તના બાબ આઠમાં તરફ[1] અને વંદીદાદ (૧૯ ફ. ૨૭ થી ૩૨) તરફ અને પેહેલવી વીરાફ નામા (બાબ ૪) અને મીનોખેરદ (બાબ ૨) તરફ નીસાંન કરી શું. એ પ્રમાણે ત્યારે, જરથોશ્તી ધર્મ, ભવીષ્યની જીંદગીની હસ્તી માની, આએ દુનીઆનાં આપરા નેક વીચારો વચનો અને કામોનાં બદલા તરીકેની બેહેશ્તની, અને બુરા વીચારો વચન અને કાંમની સજા તરીકે દોજખની, હસ્તી માને છે.

બેહેશ્તને અવસ્તામાં 'વહીશ્તઅહુ' એટલે સૌથી સરસ મકાંન કહે છે. એ શબ્દનાં "વહીશ્ત" ઉપરથી પાછલથી ફારસીમાં બેહેશ્ત શબ્દ થયો છે. દોજખને અવસ્તામાં એથી ઉલટું 'અચીશ્ત અહુ' એટલે સૌથી ખરાબ મકાંન કહે છે. અને વળી દુઝઙંહ પણ કહે છે, જે ઉપરથી ફારસીમાં દુજખ થયો છે.

એ ઉપરથી ત્યારે માલમ પડે છે કે જરથોસ્તે પોતાની નીતીની ફીલસુફીનો પાયો હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત ઉપર રચી એવું શીખવ્યું છે કે તેનો બદલો ભવીષની જીંદગીમાં બેહેશ્ત પામ્યાથી મળે છે અને તેથી ઉલટાં કામોની સજા દોજખ પામ્યાથી મળે છે. "વીસ્પ હુમત"ના આગલ ટાંકેલા ફકરા ઉપરથી એ

---

૧ વેસ્ટરગાર્ડ પા. ૩૧૦

ખોલ્લું દીસે છે, કારણ કે ત્યાં ભણનાર ખોલ્લું કહે છે કે "તમામ ભલા વીચારો ભલાં વચનો અને ભલાં કામો બેહેસ્ત તરફ લેઈ જાય છે" અને "તમામ ભુંડા વીચાર, ભુંડાં વચન અને ભુંડાં કામ દોજખ તરફ લેઈ જાય છે.

આપણામાં કેહેવત છે કે "કરણી તેવી પાર ઉતરની." એ કેહેવતનો કાનુન જરથોસ્તી ધર્મની નીતીના ફીલસુફીને સંપુર્ણ રીતે લાગુ થઇ શકે છે. એ કેહેવત ધીઆંનમાં લેતાં ફકત એટલું આપણે યાદ રાખવું જોઇએ કે એમાં વપડાએલા "કરણી" શબ્દને તેનાં "કામ" એવા સાંકડા અર્થમા આપણે નહીં લેવો પણ મનશની ગવશની અને કુનશની ના સામટા અર્થમા લેવો, કારણ કે આપણે આગલ જોયું કે ફકત એક માણસનાં કાંમ ઉપરથીજ તેની નીતીની જીંદગી વિષે વીચાર સમપુર્ણ રીતે બંધાઇ શકાય નહી. આપણે જોયું કે એક માણસનો હેતુ બુરો હોય પણ તે બુરો હેતુ પારપાડવા માટે તેને જે માર્ગ અખત્યાર કર્યો હોય તેનું પરીનામ કદાચ સારૂં આવે, એટલા માટે તેનાં કામ ઉપરથીજ તેને વિષેનો સમપુર્ણ વીચાર આપણ બાંધી શકીએ નહીં. અલબતે એક માણસનો હેતુ (મનશની) શું છે તે ઘણું કરીને આપણે તેની કરણી ઉપરથીજ કેઈ શકયે છીએ, બાકી તેનો ખરો હેતુ પારખવો આપણે માટે એક મુશ્કેલ કાંમ છે. એટલા માટેજ "કરણી" ને એક માણસની "પાર ઉતરણી" ગણી છે. "કરણી" શબ્દને તેના ઉપલા બોહલા અર્થમાં લીધાથી એ કેહેવતનો કાનુન આપણા ધર્મ માટે તદન ખરો છે.

એ કરણીને મલતો શબ્દ જે આપણા અવસ્તામાં વપડાએ છે તે દએન છે. એને મલતો પેહેલવીમાં વપડાતો શબ્દ 'દીન' અને 'કુનશને' છે, જેમાનો પાછલો "કરણી"ને બરાબર મલતો આવે છે. ફારસી રેવાયતોમાં એને મલતો શબ્દ 'કેરદાર' આવેછે.

હવે એક માણસનો બેહેશ્તમાં જવાનો આધાર તેનાં હુમત હુખ્ત અને હવર્શ્ત ઉપર રહે છે અને તેનો દોજખમાં જવાનો

આધાર તેનાં દુશ્મત દુઝુખ્ત અને દુઝવરૂશ્ત ઉપર રહે છે. ટુકમાં બોલીએ તો એક માણસનો બેહેશ્ત યા દોઝખ પામવાનો આધાર તેની "કુનશની' ઉપર તેની "કેરદાર" ઉપર તેની "કરણી" ઉપર રહે છે, એમ આપણા ધર્મની અવસ્તાની તેમજ પેહેલવી ચોપડીમાં ઘણેક ઠેકાંણે લખેલું છે.

એક માણસે આએ ફાંની જેહાંનમાં નેક યા બુરા વીચાર વચનો અને કાંમો અખત્યાર કર્યાં હોય તેનાં પ્રમાણમાં તેનાં મરણ બાદ તેનાં રવાંનની શી વ્યવસ્થા થાય છે તે હાદોખ્તનુશ્કનાં બીજા અને ત્રીજા બાબમાં આપેલી થોડીક હકીકત ઉપરથી ખોલ્લું માલમ પડે છે. એજ બાબદ વંદીદાદની ૧૯ મી પરગરદમાં (ફ. ૨૭ થી ૩૨) પેહેલવી વીરાફનામા (બાબ ૪ ફ. ૮ થી ૩૫)માં, મીનોખેરદ (બાબ ૨ ફ. ૧૨૩ થી ૧૫૧) અને વીશતાસ્પ નુશ્ક (બાબ ૮ ફ. ૫૩–૬૪)માં આવી છે. એ સઘલી કેતાબોમાં એ બાબદ ઘણીખરી એક સરખી છે.

એ કેતાબો પ્રમાણે એક માણસના મરણ બાદ તેનું રૂહ ત્રણ દીવસ અને ત્રણ રાત સુધી આએ ફાની દુનીઆની હદમાં રહે છે. જ્યાં તે મરનારની છેલી આરાંમગાહ હોય છે ત્યાં તે રૂહ એટલો વખત ભટકે છે. જો તે રવાંન એક ભલા અને અશો માણસનું હોય છે કે જેણે આએ દુનીઆમા હુમત હુખ્ત અને હવરશ્ત અખત્યાર કર્યા હોય તો તે રવાન ગાથાનાં નીચલા શબ્દો (હાં. ૪૩ ફ. ૧) ઓચરે છે કે "ઉષ્ટા અહમાઈ યહમાઈ ઉષ્ટા કહમાઇચીત" એટલે "સુખ તેને છે કે જેને માટે (અહુરમજદ તરફથી) સુખ છે." "જો તે રવાંન એક પાપી માણસનું હોય કે જેણે દુશમત દુઝુખ્ત અને દુઝવરશ્ત અખત્યાર કર્યા હોય તો તે રવાંન તે મરનારનાં શરીર આગલ બેસી ગાથાના આએ શબ્દો (હા. ૪૬ ફ. ૧) ભણે છે કે "કામ નેમોઈઆમ કુથ્રા નેમો અયેની ?" એટલે "હું કેઈ જગાએ ફરૂં અને કેઈ તરફ જાઉં ?" ત્રીજી રાતની સેવટે બામદાદને વખતે મરનારનું રવાન આએ હાડમંદ

દુનીઆની સેવટની હદ ઉપર આવી ઉભું રહે છે કે જે હદ અને મીનોઈ બેહેશ્તી જેહાંન વચ્ચે ચીનવત નામનો પુલ છે.. અહીં તે માણસની સામે તેની કેરદાર એટલે તેની કરણી એક સ્ત્રીના રૂપમાં આવી ઉભી રહે છે. હવે જો તે રવાંન અશો માણસનું હોય છે તો તેની કેરદાર એક એવી સ્ત્રીનાં રૂપમાં તેની સનમુખ આવે છે કે જે સ્ત્રી દીનકર્દ (બાબદ ૭૫)ના લખનારનાં શબ્દોમાં "સારા ચેહેરાવાલી, સીંગારેલા શરીરવાલી, જવાન છોકરીના તનવાલી અને કનીઆનાં નામવાલી," વંદીદાદનાં (૧૯ ફ. ૩૦) લખનારનાં શબ્દોમાં "સોહામનાં ઘાટવાલી, મજબુત, ખુબ સુરત, અક્કલવાલી, ફરએ, કરાંમતવાલી અને હુનરવાલી" અને હાદોખ્ત નુશ્કના (અવસ્તા ફ. ૯. પેહેલવી ૨. ફ. ૨૨) લખનારનાં શબ્દોમાં "સુંદર, સફેદ હાથવાલી, જોરાવર, ખુબ સુરત, દેલાવર કદવાલી ઉંચી, ફરાખ છાતીવાલી, સરવનાં ઝાહાડ જેવી સીધી, ભલી રોશાન ચેહેરાવાલી અને પંદર વર્ષની ઉમ્મરની" હોય છે. જો તે રવાંન એક પાપી માણસનું હોય છે તો તે કેરદાર એક એવી સ્ત્રીના રૂપમાં આવે છે કે જે સ્ત્રી, બુરી, કદરૂપી, બીહામની વેશીઆના તરીકાવાલી હોય છે. અશો માણસનાં રવાંનનાં સવાલના જવાબમાં તેની ખુબસુરત સ્ત્રીરૂપી કેરદાર તેને જવાબ દે છે[1] કે હું તારી "હુમત, હુવચ અને હુવરશ્ન છું" એટલે "તારા નેક વીચારો વચનો અને કાંમોનું રૂપ છે." દરવંદ (પાપી) માણસનાં રવાંનનાં સવાલનાં જવાબમાં તેની કદરૂપી કેરદાર તેને જવાબ દે છે[2] કે "અએ બુરી મનશાની બુરી ગવસની અને બુરી કુનશાનીનાં શખ્સ! હું તારી બદ કરણી છું."

હવે ત્રીજી બામદાદે આઓ દુનીઆની હદની સેવટે આવ્યા પછી તે રવાંન જો અશો માનસનું હોય છે તો તે ચીનવદ પુલ પસાર કરી જાય છે. એટલે જો તે રવાંન એક એવા શખસનું

---

૧ અવસ્તા હાદોદખ્ત નુશ્ક ફ. ૧૧ પેહેલવી પર. ૨ ફ. ૨૫.
૨ વી. નામું બાબ ૧૭ ૫. ૧૪.

હોય કે જેનાં આએ જેહાંનનાં નેક વીચારો વચનો અને કાંમો, તેના બુરા વીચારો વચનો અને કાંમો કરતાં એક રતીભાર પણ વધારે હોય છે તો તે પુલ પસાર કરવાને શકતીવાંન થાય છે. પણ જો તે એક એવા શખ્સનું હોય છે કે જેના બુરા વીચારો, વચનો અને કામો તેનાં ભલા વીચારો વચનો અને કામો કરતાં વધારે હોય છે તો તે પુલ ગુજાર થવાને શકતીવાન થતું નથી પણ ત્યાંથી નીચે દોજખમાં જાય છે.

એ પ્રમાણે ત્યારે એક માણસ આએ દુનીઆનાં પોતાનાં હુમત હુખ્ત અને હવરૂશ્તનો બદલો બેહેશ્તમાં અને દુશ્મત દુ-ઝુખ્ત અને દુઝવરૂશ્તની સજા દોઝખમાં પામે છે.

જરથોશ્તી ધર્મનાં નીતીશાસ્ત્રની જે તપાસ આપણે પુરી કરી તેનું ત્યારે સારાંશ એ છે કે આપણ માણસ જાતની ફરજ છે કે અહુરમજદની બે શકતીઓમાંથી સ્પેન્તામીનોની વૃધ્ધી કરનારી શકતી પ્રમાણે ચાલવું, અને તેમ કરવામાટે આપણને લાજેમ છે કે આપણા વોહુમનનાં આંકોશ તલે આપણે રહેવું કે જે વોહુમન આપણને હુમત હુખ્ત અને હવરૂશ્તનો માર્ગ અખત્યાર કરવા ફરમાવે છે. એ માર્ગ અખત્યાર કર્યાથી આપણે આપણી ભવીષની જીંદગીમાં બેહેશ્તને દવાર જઇ પોહોચીએ છીએ. અલબતે વોહુમનનાં આંકોશને તાબે થઇ "હુમત હુખ્ત અને હવરૂશ્ત"ના માર્ગે આએ દુનીઆમાં ચાલવું મુશકેલ છે, પણ એ મુશકેલ રસ્તો પસાર કરી જે મકાંને આપણ પોહોચીશું તે હમેશગીનું રોશન અને પુરતા સુખવાલું સૌથી સરસ મકાંન છે. અલબતે અકમનની રેહેબરી તલે પકડેલો દુશમત દુઝુખ્ત અને દુઝવરશ્તનો રસ્તો ઘણો સેહેલો અને આસાન લાગશે પણ તે માર્ગે જે મકાને તમે પોહોચશો તે મકાંન "હમેશગીનાં અંધકાર અને દુખવાલું સૌથી બુરૂં મકાંન" છે. ત્યારે આપણે શું પસંદ કરવું જોઇએ, આએ પલવારની દુનીઆમાં મલતી મુશકેલી પછી પ્રાપ્ત થતું જાથુકનું સુખ કે આએ

ક્ષણભંગુર દુનીઆની થોડીક મજાહ અને સુખ બાદ મલતું જાવુ-કનું દુખ ? ખચીત એક ડાહયો માણસ પેહેલાનેજ પસંદ કરશે. આએ ફાની દુનીઆનાં દર્યાવમાં તમારી જીંદગીનાં વહાણને જો તમો વોહુમન સુકાંનીને સોંપશો તો તે તેને હુમત હુખ્ત અને હવરશતનાં ભર દર્યાનાં મુશકેલ માર્ગે લેઇ જશે ખરો પણ તે તમારાં વહાણને એક સલાંમત બારાંમાં દાખેલ કરશે કે જ્યાં તમો તમારી મંજલનાં નફા તોટાનો હીસાબ શુર્ખ રૂઈ સાથ અને હસતે ચેહેરે આપશો. પણ અગર જો તમો તમારી જીંદગીનાં વહાં-ણને અકમન સુકાંનીને સોંપશો તો તે તેને દુશમત દુઝુખ્ત અને દુઝવરશતનાં કીનારાનાં આશાન માર્ગે લેઇ જશે ખરો પણ તે તમારાં વહાંણને ખડકો પર ભાંજી નાખશે. તમારી જીંદ-ગીની ગાડી જો તમે વોહુમન ચાબુક સવારને સોંપશો તો આએ દુનીઆઈ મોહોલ્લામાં નડતી હજારો લોભ લાલચો અને હવસોની ભીડમાંથી તે સલાંમત હાંકી જાશે; જો અકમનને સોંપશો તો એ ભીડમાંની કોઈક સાથ ગાડીનું ચક્ર ભેરવી નાખી તમોને નુકસાંન કરશે. તમારાં "વોહુમન"ને આધીન થઈ "હુમત હુખ્ત અને હવરશત" મારફતે આએ દુનીઆમાં રાજ ચલાવશો તો તમો પોતે "એક આપઅખત્યાર પાદશાહ" તરીકે રાજ કરશો અને સેવટે પણ સ્વતંત્ર રેહશો. પણ "અકમન"ની રેહબરી તલે "દુશમત દુઝુ-ખ્ત અને દુઝવરશત" મારફતે રાજ કરશો, તો થોડોક વાર એક જુલમગાર પાદશાહ તરીકે જાહો જલાલીથી રાજ કરશો પણ આખેરે તમો પોતે ગોલામ થઈ પડશો. મોટાં શેહરો અને કીલ્લા-ઓજ જીતવામાં બાહાદુરી નથી, પણ પોતાની મનશાની ગવશાની અને કુનશાની પર કાબુ ચલાવવામાં પણ બાહાદુરી છે.

હવે આપણે આપણાં એકરાર નામાંનાં મુખ્ય અને અગ-તનાં ભાગોની તપાસ તમામ કરી રહયા. આપણી જરથોશ્તી દીનનું ધર્મ શાસ્ત્ર શું છે અને તેમાં શીખવેલી વીચાર નશીલ અને નીતીની ફીલસુફી શું છે તે આપણે જોયું.

હવે આપણે આપણાં એકરાર નામાનાં ચોથા ભાગ ઉપર આવીએ જેમાં ભણનાર પોતાનો તરીકો અને એતેકાદ જાહેર કરે છે તે કહે છે કે "જેવી રીતનાં પાણી ઝાડ પાંન અને ગોસપંદા છે તેવી રીતનો હું થાઇશ." એની મતલબ એ છે કે આપણી પૃથ્વીની સપાટી ઉપર જે અગણીત પેદાયશો આપણા ફાયદાને માટે ઇશ્વિરે પેદા કરી છે, તે પેદાયશોમાં પાણી વનસ્પતી અને ગોસપંદ શ્રેષ્ઠ છે. તેઓ આપણ માણસ જાતને અત્યંત ઉપયોગી છે. આપણાં ઉધરભાવનો આધાર મુખ્ય કરીને એ ત્રણ ચીજો ઉપર છે. એ ઉપરથી ત્યારે ભણનાર કહે છે કે "જેવી રીતનાં એ ત્રણે છે તેવી રીતનો હું થાઇશ, એટલે કે જેમ એ ત્રણે ચીજો માણસ જાતને અત્યંત ફાયદો કરનારી છે તેમ હું પણ મારા મનુષ જાત ભાઈબંદોને ઉપયોગી થવાની કોસેશ કરીશ."

વળી એજ ભાગમાં ભણનાર એકરાર કરે છે કે જેવી રીતનો અહુરમજદ છે તેવી રીતનો હું થઇશ, એટલે કે હું અહુરમજદનાં તરીકા પ્રમાણે ચાલીશ. એજ એકરાર આપણા એકરારનામાનાં પેહેલા ભાગમાં કરેલો છે, જે ભાગ આપણ દરરોજ આપણી સાધારણ બંદગીમાં નીચે પ્રમાણે ભણી એકરાર કરીએ છીએ કે "ફ્રવરાને મજ્દયસ્નો જરથુશ્ત્રિશ વી–દએવો અહુરત્કએષો" એટલે કે "જરથોશ્તી માજદયશની તરીકે દેવોના તરીકાથી દુર રેહેનાર અને અહુરમંજદના તરીકા પ્રમાણે ચાલનારો થવાને હું કબુલ થાઉં છું.

હવે આપણાં એકરાર નામાનાં એ ભાગમાં અહુરમજદ, જરથોશ્ત, શાહ ગુસ્તાસ્પ, જામાસ્પ અને ફરશોસ્તર અને બીજા કોઇ પણ ફાયદો કરનારા (સઓષ્યન્તો) ના નામો એક પછી એક આવે છે તે તપાસવાનું અગતનું છે.

પેહેલાં તો ભણનાર અહુરમજદ પછી જરથોશ્તનું નામ દછે કે "જે તરીકાનો અહુરમજદ હતો અને જે તરીકાનો જરથોસ્ત હતો તે તરીકાનો હું છું." હવે જરથોશ્તનો જે તરીકો

હતો તેજ અહુરમજદનો હતો એમ અવસ્તાનાં ઘણાંક ભાગો ઉપરથી આપણને માલમ પડે કે જરથોસ્તે જે દુનીઆનાં લોકોને શીખવ્યું તે પોતે અહુરમજદથી શીખીનેજ શીખવ્યું હતું તેથી તેનો તરીકો તે "અહુરત્કએષ"જ હતો. અહુનવદ ગાથાનો પેહેલોજ હા (ઇ. હા. ૨૮) એ બાબેની ગવાહી આપે છે. એ હા (ફ. ૨) પ્રમાણે પેહેલાં જરથોસ્તે અહુરમજદથી વોહુમન ભલાંમનની બખશેશ ઇછી એવી મતલબે કે (ફ. ૩) બહમન અથવા ભલાંમન મારફતે તે ખુદ અહુરમજદને મલે. બીજા શબ્દોમાં બોલીએ તો તેણે ખોદા પાસે એવું ઇછ્યું કે "ઓ ખોદા તું મારા વીચારોને એવા ભલા અને નેક કર કે આએ ફાની દુનીઆને થોડોવાર વીસરીજઈને તારા તારા અને તારા વીચારોમાંજ હું ગુમ થાઉ અને ખુદ તારી સાથેજ ગોફતેગુમાં દાખેલ થાંઉ." હવે એજ હા પ્રમાણે ખુદ ખોદા સાથે મોલાકાત કરવાની જરથોશતની મતલબ એ કે તે ખુદ મહાજ્ઞાની મુળથીજ આએ ફાની અને પેલીમીનોઇ જેહાંનની હકીકતો વિષે વાકેફગારી મેલવે. એજ હા (ફ. ૧૨) પ્રમાણે પવીત્રાઇ અને ભલુ મન હમેશાને હમેશ સુધી સાચવી રાખવાનો એકરાર કરી જરથોશ્ત અહુરમજદને ખોલ્લા શબ્દોમા અર્જ ગુજારે છે કે "તું પોતે તારે મોહોડે મને આએ દુનીઆની પેદાયશ વિષે શીખાડ."

ઇજશનેના એ હા ઉપરથી ખોલ્લું માલમ પડે છે કે જરથોસ્તે પોતાનાં ધર્મ વિષેની વાકેફી, પોતાની પવીત્રાઇ અને પોતાના ભલા મન મારફતે, ખુદ અહુરમજદ પાસેથી મેલવી હતી. એટલા માટે તેણે દુનીઆનાં લોકોને જે તરીકો જાહેર કીધો હતો તે "અહુરત્કએષ" એટલે ખુદ અહુરમજદનો તરીકો હતો.

વલી જરથોસ્ત પોતે પોતાનાં નામાંકીત ભાષાણ (ઇ. હા. ૪૫ ફ. ૩)માં પોતાના નજદીક અને દુરથી આવેલા સાંભલનારાઓને કહે છે કે "જે મહાજ્ઞાની મજદએ મને કહયું છે તે હું તમોને કહું છું." એ ભાષણમાં તે વારેઘડીએ ભાર મુકીને કહે છે કે

"જે કાંઇ અહુરમજદે મને કહ્યું છે તે હું તમોને કહી સંભલાઉં છું."

વળી ઇજશને અને વંદીદાદમાં ઘણે ઠેકાણે જ્યાં કેટલાંક ફરમાનો આપ્યાં છે અથવા કેટલીક બીનાં જણાવી છે ત્યાં તે ફરમાંનો અથવા બીના જરથોસ્ત અને અહુરમજદ વચ્ચેની વાતનાં પરીનામો હોય એમ જણાવ્યાં છે. ત્યાં હમેશાં "પેરેસત જરથુસ્ત્રો" અને "આઅત મ્રઓત અહુરમજદાઓ" એટલે પુછ્યું જરથોશ્તે અને જવાબ દીધો અહુરમજદે એવાં વાકયો આવે છે.

બીજું આપણી બાબદવાલા હા (ફ. ૫ ને ૬)માં જ્યાં એ એકરારનામું ભણનાર દેવોને ધીક્કારી કહાડવાની કબુલાત આપેછે ત્યાં બોલ્લું કહે છે "સઘલા સવાલ જવાબમાં અને સઘલી મુલાકાતોમાં હોરમજદે અને જરથોસ્તે એક બીજા સાથે વાતચીત કરી હતી."

એ સઘલી તપાસ ઉપરથી જરથોસ્તે આએ દુનીઆમાં જાહેર કરેલી દીન "અહુર તકએષ તરીકે શું કારણમર બોલાયલી છે તે સહમજ પડે છે. એક યજદાંનની સ્મર્ણ અને સ્તુતી, સેતાયશ અને જેબાયશ નેમાજ અને નેયાયશમાં મશગુલ થઇ, સપુર્ણ પવીત્રાઇ અખત્યાર કરી તે પોતાનાં ભલાં મન મારફતે આએ ખાકી અને પેલી મીનોઇ જેહાંનનો વીચાર કરવા લાગો. એવા વીચાર કરતો કરતો તે ખુદ પોતાનાં અને કુલ ખલકતનાં પેદા કરનારની યાદમાં ગુમ થાયો એટલે ગોયા ખુદ તેની સાથેજ વાત ચીતમાં પડયો હતો અને તે વાત ચીતનાં પરીનામ તરીકે પોતાની નવી દીન જાહેર પાડી હતી. એ કારણને લીધે ત્યારે જે તરીકાનો અહુરમજદ હતો તેજ તરીકાનો જરથોશ્ત હતો એમ આપણા તપાસવાલા ભાગ ઉપરથી માલમ પડે છે.

હવે જરથોશ્ત પછી "કએ વીસ્તાસ્પ" (ગુસ્તાસ્પ)નું નામ આવે છે કે "જે તરીકાનો કએ ગુસ્તાસ્પ હતો તેજ તરીકાનો હું છું" આપણે શરૂઆતમાં જોયું તેમ કએગુસ્તાસ્પ આપણાં પેગમબરનાં પેહેલા શાગેરદામાંનો એક હતો. ફરવરદીનયશ્ત (ફ.૯૯)

પ્રમાણે તે જરથોશતનો વીસમો શાગેર્દ હતો. આવાં યસ્ત (ફ. ૧૦૪) પ્રમાણે જરથોશ્તે આવાંયજદ આગલ હોમ બરશમ વીગેરેની ક્રીયા કરી અરજ ગુજારી કે તે કએગુશ્તાસ્પને પોતાની નવી દીન સહમજાવાને ફતેહ પામે. આવાં અર્દવીશુરે (ફ. ૧૦૫) તેની અરજ બહાલ રાખી અને જરથોશ્ત ગુશતાસ્પને દીન સહમજાવામાં ફતેહ પામ્યો, અને ગુસ્તાસ્પ તેનો શાગેર્દ થયો. શાહ ગુશ્તાસ્પ એનો શાગેર્દ થઇ બેસી રહયો ન હતો પણ પોતાના તન મનની મદદથી તે જરથોસ્તી દીનનો પ્રસાર કરવામાં સર્વેથી પેહેલો હતો. ઇજશનેનાં ૪૬ માં હા (ફ. ૧૪)માં જરથોશ્ત કએ ગુસ્તાસ્પની એ મદદ પોતાને મોહડે સવીકારે છે. ગુશ્તાસ્પે જરથોશ્તી દીન ફેલાવામાં કરેલી એ મદદ કેવી પ્રકારની હતી તે ફરવરદીન યશ્ત (ફ. ૯૯) ઉપરથી માલમ પડે છે. ત્યાં જે વિશેષનો સરોશને વારેઘડીએ લગાડવામાં આવ્યાં છે તે વિશેષનો "તખ્મહે તનુ માથ્રહે દર્શી દ્રઓશ આહુઇર્યેહે" કએ ગુશતાસ્પને લગાડી તેની ફ્રવશીને આરાધતાં કહે છે કે "જેણે હથીઆર વડે સચ્ચાઇ માટે રસ્તો ખોલ્લો કર્યો અને જે જરથોશ્તી અહુરમજદી દીનની બાજુ અને બચાવનાર તરીકે કબુલ થયો." એમ કબુલ થઇને પોતાનાં બાજુનાં જોરે જરથોશ્તી દીન માટે તેણે શું કર્યું તે આવાં યષ્ટ (ફ. ૧૦૮) ઉપરથી માલમ પડે છે. એ યસ્ત પ્રમાણે ગુશ્તાસ્પે આવાં અર્દવીશુર પાસે દુવા ચાહી કે તે બુરા દએવયસ્ન અરજાસ્પને મારે. આવાંયજદે તેની એ ભલી મોરાદ પાર પાડી. અરજાસ્પ નવી જરથોશ્તી દીનનો એક બદખાહ દુશમન હતો તેટલા માટે ગુશતાસ્પને તેની સાથે લડાઇ કરવાની ફરજ પડી હતી. એ લડાઈમાં તે ફતેહ પામ્યો હતો. એ જેમ આવાંયસ્ત (ફ. ૧૧૦)ઉપરથી તેમજ શાહનામાં ઉપરથી માલમ પડે છે. ફીરદોશી પણ કહે છે કે શાહગુસ્તાસ્પને ચીનનાં ખાકાંન[1] સાથે લડાઇ કરવી પડી હતી

[1] જેમ ખેદીવ, સુલતાંન, રાવ વીગેરે જુદા જુદા દેશના રાજાઓનો એલકાબ છે તેમ એ ચીનનાં અસલી પાદશાહોનો એલકાબ હતો.

જે લડાઇમાં તે ફતેહ પામ્યો હતો. આપણા બરહક પેગમબરનું મરણ એજ અરજાસ્પનાં "તુર બરા તુર" નામનાં એક સરદારને હાથે નીપજ્યું હતું. ગોશ યસ્ત (ફ. ૨૯—૩૧) પ્રમાણે અરજાસ્પ સીવાય બીજા પણ દએવયશ્‌ની પાદશાહો હતા જેઓ સાથે કએ ગુશ્તાસ્પને લડાઇઓ કરવી પડી હતી પણ જેઓના નામો ફીરદાશી આપતો નથી. એ યસ્ત પ્રમાણે ગુસ્તાસ્પ પાદશાહ "દ્રવાશ્પ" પાસેથી કેટલાક દએવયસ્નોને હાંકી કાહાડવાને અરજ ગુજારે છે. એ દએવયસ્નાનો નામો શું તે ચોકસ કરવું મુશકેલ દીસે છે, કારણ કે કેટલાંક નામો ખરેખરા દએવયસ્નોના નામો છે યા પૃથક વિષેસનો છે તે ચોકસ કરવું મુશકેલ છે. ડાકટર સ્પીગલ શેઠ ખ. રૂ. કામા અને યશ્ત બા માએનીનાં કર્તા વાછા મેહેરજીરાના એ સઘલાઓ એ નામો મુકરર કરવામાં જુદા પડે છે.

કએ ગુશ્તાસ્પ પછી આપણી તપાસવાલા ભાગમાં ફરશોસ્તર અને જામાસ્પનાં નામો આવે છે. શાહ ગુસ્તાસ્પ જરથોસ્તને તેની નવી દીન ફેલાવાનાં કાંમમાં પોતાનાં તન અને ધનથી ઉપયોગી થઈ પડ્યો હતો પણ ફશઓસ્તર અને જામાસ્પ તેને પોતાનાં મનથી મદદ કરતા હતા. જ્યારે ગુસ્તાસ્પ, દએવયસ્ન પાદશાહો જેઓ જરથોશ્તની નવી દીનનાં ફેલાવાની સામે થતા તેઓ સાથે લડવામાં ઉપયોગી થઇ પડયો હતો ત્યારે એ બે શાગેર્દો લોકોને એ દીન સહમજાવામાં અને એની ખુબીઓ જાહેર પાડવામાં જરથોસ્તને મદદગાર થઇ પડયા હતા. ફરવરદીન યશ્ત પ્રમાણે એઓ જરથોસ્તના ૫૧ અને ૫૨ માં શાગેર્દો હતા. એ યસ્ત (ફ. ૧૦૩) પ્રમાણે એ બેઉ ભાઇઓ હતા કારણ કે જયાં એઓની ફ્રવશીઓને આરાધી છે ત્યાં એઓને "હવોવના" (છોકરા) કરી કહયા છે. ઇજશનેનાં ૫૧માં હા (ફ, ૧૬)માં જયાં કએ ગુશ્તાસ્પે જરથોશ્તી દીનને કરેલી મદદનો ઇસારો છે ત્યાં (ફ. ૧૭ ને ૧૮) એ બે ભાઇઓનાં નામોને યાદ કર્યાં છે. અહી એઓને "હવોગ્વ"ના ખાનદાંનનાં કહયા છે. એ હવોવ અથવા "હવોગ્વ" ખાનદાંન પછવાડેથી હબુબ તરીકે ફારસી કેતાબોમાં

લખાયું છે. એ ઉપરથી હાલમાં પણ જાહેર આફ્રીંગાનોમાં એ-ઓની ફ્રવશીઓનો 'હબુબ'ના નામથી યાદ કરવામાં આવે છે. જામાસ્પનાં નામ આગમચ કેટલીક જગાએ (હા. ૫૧ ફ. ૧૮) "દહ" શબ્દ આવે છે. પેહેલવી કેતાબો પ્રમાણે એ દહનો અર્થ દસ્તુર થાય છે. ફ્રશઓસ્તર જરથોશ્તનો પોતાનો શાગેર્દ હતો એવું ઇજશનેનાં ૭૧ માં હા ઉપરથી માલમ પડેછે જ્યાં એ શાગેર્દ અને જરથોસ્ત વચ્ચેની થોડીક પુરસેશ પાસોખ જાલવેલી છે. આવાં યસ્ત (ફ ૬૮ ને ૬૯) પ્રમાણે જામાસ્પે દએવયસ્નો સામે લ-ડવાને શકતીવાન થવા માટે આવાં ઇજદની બંદગી કીધી અને તે બંદગી બાહાલ રહી.

એ તપાસ ઉપરથી ત્યારે આપણાં એકરારનામાનાં એ ભાગમાં ભણનાર કએ ગુશતાસ્પ, ફ્રશોસ્તર અને જામાસ્પના ત-રીકાવાલો થવા માગે છે તેની મતલબ સહમજ પડે છે. જેમ એ ત્રણેએ જરથોશ્તી દીન કબુલ કરી હતી, એટલુંજ નહી, પણ જેમ કએ ગુશતાસ્પે પોતાની બાજુના જોરથી અને જેમ ફ્રશો-સ્તર અને જામાસ્પે પોતાની બાજુના તેમજ મગજનાં જોરથી જરથોશ્તી દીનનો પ્રસાર કરવામાં મદદ કરી હતી તેમ ભણનાર પણ જરથોશ્તી દીન કબુલ કરવાની મરજી જણાવે છે, એટલુંજ નહીં પણ જરથોશ્તી દીનનો પ્રસાર અને ફેલાવો કરવાની ખાહેશ જાહેર કરે છે.

હવે આપણે આપણા એકરારનામાનાં સેવટના ભાગ ઉપર આવીએ. ભણનાર પોતીકે અખત્યાર કરેલી નવી દીન વિષે તો પોતાનો એકરાર જાહેર કરી રહયો. તે દીન પ્રમાણે શું શું કરવાને અને શાથી દુર રહેવાને તે બંધાએલો છે તે તેણે જાહેર કર્યું. કોણના પગલાંપર તે ચાલનાર છે તે વિષે પોતે કબુલાત આપી. હવે સેવટે જે દીન એવા એકરારો અને કબુલાતો સાથે તેણે અખત્યાર કરી તે દીનની તારીફમાં બે શબ્દો બોલી તે પોતાનો એકરાર ખલાસ કરે છે. તે કહે છે "હું ભલી માજદયશ્ની દીનને

વખાંણું છું કે જે દીન કજીઓ કંકાસ ઘટાડનારી, હથીઆર છોડાવનારી, પોતાવતપણું આપનારી અને પવીત્ર છે. હાલની હૈયાત દીનોમાં અને હવે પછી હસ્તીમાં આવનારી દીનોમાં જે દીન સૌથી બુજોર્ગ, સૌથી ભલી, અને સૌથી સરસ છે તે અહુરમજદી જરથોશ્તી દીન છે."

દીનમાં દાખેલ થનાર શખ્સ જરથોશ્તી દીનને બીજી દીનો ઉપર જે સરસાઇ આપે છે તેવી સરસાઇ વંદીદાદની ૫મી પરગરદ (ફ. ૨૨)માં પણ તેને આપી છે. ત્યાં જરથોશ્ત અહુરમજદને સવાલ કરે છે કે

"અએ હાડમંદ દુનીયાના પેદાના કરનાર અહુરમજદ! આએ દેવથી જુદો જરથોશ્તી કાયદો (યાને આએ જરથોશ્તી માજદયસ્ની દીન) પોતાની મોહતાઇ, ભલાઇ અને ખુબીને લીધે બીજી દીનો કરતાં કેટલો મોહતો, ભલો અને શ્રેષ્ઠ છે?" એ સવાલના જવાબમાં અહુરમજદ કહે છે કે "જે પ્રમાણમાં વોઉરૂકશ દર્યો બીજાં પાણીઓ (દર્યા નદીઓ) કરતાં સરસ છે, જે પ્રમાણમાં એક મોટું (મોતા જથ્થામાં) પાણી બીજાં નાનાં (નાના જથ્થામાં) પાણી કરતાં વધારે ઝહડપથી દોડે છે, જે પ્રમાણમાં મોતાં દરખતો નાનાં ઝાડોને ધાંકી નાખે છે અને જે પ્રમાણમાં આકાશ આએ પૃથ્વિને ધાંકી નાખે છે તે પ્રમાણમાં જરથોશ્તી દીન બીજી દીનો કરતાં શ્રેષ્ઠ છે."

વળી સરોશ હાદોખ્તના ૧) લા કરદામાં એ દીનની તારીફમાં કહે છે. કે "તમામ ભલી પેદાયશોમાં અને તમામ અશોઇની તોખમવાલી પેદાયશોમાં માજદયસ્ની દીન ઘણીજ સચ્ચાઇ આપનારો જરથોશ્તી કાયદો છે."

વળી વંદીદાદની ત્રીજી પરગરદ (ફ. ૪૧–૪૨)માં હોરમજદ કહે છે કે "આ સ્પેંતમાંન જરથોસ્ત ! માજદયસ્ની દીન એ દીનની ઉપર એતેકાદ લાવનાર નરની (ગુનાહની) બેડી તોડે છે, તેનાં જુઠાંને, જાદુઇથી મારવાનાં કાંમને, અશોમાણસને મારવાનાં કા-

મને, નશો જાલવવાનાં કાંમને, (ચીનવદ) પુલ ગુજાર ન થાય એવાં ગુનાહ ભર્યાં કામોને, મુશ્કેલીથી ફીતાડી શકાય એવાં કરજને અને બીજાં કોઇબી ગુનાહ ભર્યાં કામો જે કરવામાં આવે છે તે સઘલાંને દુર કરે છે," એટલે કે માજદયશ્નની દીન ઉપર એતેકાદ રાખી તેનાં ફરમાંન પ્રમાણે ચાલનાર શખ્સ એ ઉપલી સઘલી બદીઓથી દુર રહી શકે છે. વળી પછી કહે છે કે "જેમ દક્ષીણ દીશાથી ફુંકતો સખ્ત પવન વાતાવરણને સ્વચ્છ કરી નાખે છે તેમ માજદયશની દીન અશો માણસના બુરા વીચાર, વચન અને કામને સાફ કરી નાખે છે."

માજદયસ્નની દીનની એ શ્રેષ્ટાઇને લીધેજ દીનકર્દમાં ઈરાંન દેશનાં વતનીઓની ચહડતી માજદયસ્નની દીનને લાગુ પાડેછે અને કહે છે કે "ઇરાંનીઓનો તરીકો એ માજદયસ્નની દીનનો તરીકો છે, તેથી જે કોઇ ઇરાંનનો વતની છે તે હમેશાં ઘાતકી રવૈયાને તોડનાર છે. ઇરાનનો વતની માજદયસ્નની દીનનો તરીકો ધરાવે છે અને પોતાની સાથે ભલામીનો(નો સંબંધ) રાખે છે તેથી તેને મોતાઇ છે અને બુરી શકિત તેનીથી ઇજા પાંમતી રહે છે."

સમાપ્ત.
